

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

Bakalářská práce

2015

Marie Filipová

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka a literatury

Bohena Němcová a Karolína Světlá: srovnání vybraných děl

Bakalářská práce

Autor: Marie Filipová
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání
Hudební kultura se zaměřením na vzdělávání
Vedoucí práce: doc. PhDr. Jiří Kudrnáček, CSc.

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

Zadání bakalářské práce

Autor: Marie Filipová

Studium: P121091

Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání, Hudební kultura se zaměřením na vzdělávání

Název bakalářské práce: **Božena Němcová a Karolina Světlá: srovnání vybraných děl**

Název bakalářské práce AJ: Božena Němcová and Karolina Světlá: a comparison of selected works

Cíl, metody, literatura, předpoklady:
Srovnávací studie vybraných textů obou autorek, zkoumající návaznost i rozdílnost jejich díla.

Anotace:
Srovnávací studie vybraných textů obou autorek, zkoumající návaznost i rozdílnost jejich díla.

Garantující pracoviště: Katedra českého jazyka a literatury,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jiří Kudrnáč, CSc.

Oponent: dr. hab. Marcin Lukasz Filipowicz, Dr.

Datum zadání závěrečné práce: 27.11.2013

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

Filipová

Anotace

FILIPOVÁ, Marie. *Bořena Němcová a Karolína Světlá: srovnání vybraných děl*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec králové, 2015. 60 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce pojednává o klíových dílech významných spisovatelek české vesnické prózy o Bořeny Němcové a Karolína Světlé. Na dílech *Babička* a *Kříž u potoka* jsou sledovány tři motivy, které jsou typické pro spisovatelky 19. století, lidovost, postavení ženy a sociální otázka. Na základě těchto kritérií bylo provedeno srovnání těchto děl a stylu psaní obou autorek.

Práce si klade za cíl nově zhodnotit rozdíly a shody mezi oběma autorkami na základě rozboru jejich nejvýznamnějších děl.

Klíová slova: Bořena Němcová, Karolína Světlá, *Babička*, *Kříž u potoka*, lidovost, postavení ženy, sociální otázka.

Annotation

FILIPOVÁ, Marie. *Bořena Němcová and Karolína Světlá: a comparison of selected works*. Hradec Králové Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2015. 60 pp. Bachelor Degree Thesis.

The Bachelor Degree Thesis deals with the key works of the important Czech rural prose writers Bořena Němcová and Karolína Světlá. *Babička* and *Klí u potoka* were explored as for the typical three themes of women writers in the 19th century: Folksiness, Status of Women and Social issue. Based on these criterions was established the comparison of the works and writing styles of both authors.

The Thesis aims to come up with a new assessment of the similarities and differences between the two authors based on their most outstanding works.

Keywords: Bořena Němcová, Karolína Světlá, *Babička*, *Klí u potoka*, Folksiness, Status of Women, Social issue.

Obsah

Úvod	8
1 BOŽENA NĚMCOVÁ, SYNTETIZUJÍCÍ PRŮKOPNICE VENKOVSKÉ PRÓZY A SNIVÁ DUŠE ...	13
1. 1 Babička - „již žádné úsilí, jen genius, na každé stránce a na všech řádcích ...“	13
1. 1. 1 Lidovost v Babičce.....	16
1. 1. 2 Žena a její zobrazení v Babičce	19
1. 1. 3 Sociální otázka v Babičce	23
2 KAROLÍNA SVĚTLÁ, VE VENKOVSKÉ PRÓZE POKRAČUJÍCÍ A JI ŽÁNROVĚ ROZŠIŘUJÍCÍ	25
2. 1 Kříž u potoka – hold vzdaný lidské hrdinskosti a schopnosti nadlidské oběti	25
2. 1. 1 Lidovost v Kříži u potoka	27
2. 1. 2 Žena a její zobrazení v Kříži u potoka	31
2. 1. 3 Sociální otázka v Kříži u potoka.....	35
3 SROVNÁNÍ BABIČKY BOŽENY NĚMCOVÉ S KŘÍŽEM U POTOKA KAROLÍNY SVĚTLÉ.....	38
3. 1 Lidovost v Babičce a v Kříži u potoka	39
3. 1. 1 Odlišnost žánrů	39
3. 1. 2 Cykličnost a linearita	43
3. 1. 3 Odlišné zobrazení venkovského života	44
3. 1. 4 Mluva jako obraz lidu a jako obraz člověka.....	47
3. 2 Zobrazení ženy v Babičce a v Kříži u potoka.....	50
3. 2. 1 Žena jako milovnice a žena jako mučednice	50
3. 2. 2 Ideál moderní ženy	52
3. 3 Sociální otázka v Babičce a v Kříži u potoka	53
Závěr	57
Seznam použité literatury	59
Primární literatura.....	59
Sekundární literatura.....	59

Úvod

Práce se zabývá komparací dvou nejvýznamnějších představitelk významných generací české literatury – Bořeny Němcové a Karolíny Světlé. Spisovatelky se osobně znaly, dokonce i některé jejich životní peripetie byly podobné. Především se však obě zabývaly zpodoběním života venkovského lidu. Tato práce si klade za cíl nově zhodnotit shody a rozdíly mezi oběma autorkami především z pohledu literárního, tedy prostřednictvím jejich děl o Babičce a Křížku u potoka.

Bořena Němcová je nejvýznamnější česká spisovatelka, její dílo promlouvá k českým lidem už po celá staletí a v novodobějších jiných velmi oslovuje i její osobnost. Ne náhodou za nacistické okupace vznikla básnická sbírka Jaroslava Seiferta *V jí Bory Němcové* a sbírka *Náše paní Bořena Němcová* od Františka Halase.

Babička Bořeny Němcové inspiruje a znovu potěší krásou jazyka a svým entuziasmem prýtičím z hlavní postavy díla. Každá doba v Babičce objevila něco nového, konkrétně česká literární věda se Babičkou zabývá dodnes a v r. 2005 byla uspořádána mezinárodní bohemistická konference ke sto padesátému výročí vydání Babičky (vyšel sborník Bořena Němcová a její Babička).

Literární vědec a spisovatel Václav Tille je autorem jedné z prvních monografií o Bořeně Němcové (*Bořena Němcová* z 1911). Tato publikace dle své pozitivistické metody zobrazuje život autorky a její tvorbu velmi podrobně.

Z literárního hlediska teoretik objevuje v Babičce ideální typ venkovského člověka, který koná prostě dobro podle ideální představy autorky. Ve Václavu Tillem nachází Bořena Němcová také ctitele svého stylu, který teoretik považuje za harmonický, čistý a dokonale spojující umělost s přirozeností.

Literární kritik, novinář a spisovatel F. X. Šalda se zabývá Bořenou Němcovou a její tvorbou ve své sbírce studií *Duše a dílo* (1913), kde osvětluje především myšlenkové podloží děl Bořeny Němcové. Zabývá se autor iným vnitřním světem (včetně

řivotních podmínkách psala o svých krásných ideálech: v-eobjímající a napravující láska jako filosofie lidského souřítí, univerzální bratrství). Kritizuje v-ak N mcovou, ře její dílo je prosto dramati nosti a tedy nezachycuje bolesti, rozpory a boje moderního lov ka.

Literární historik a kritik Arne Novák ve Stru ných d jinách literatury řeské (1910) taktěřl podrobn popisuje řivot a tvorbu N mcové, v Babi ce si v-ak v-ímá autor ina vystiření vztahu venkovského lidu k p írod a autor iny humanistické víry v mořnou existenci sdruření lidí, které spojuje vzájemné bratrství. Novák také zmi uje zahrani ní vlivy na autorku a také dosah Babi ky za hranice (p eklady).

Estetik, literární teoretik a historik Jan Muka ovský nov objevuje Babi ku z pohledu strukturalistického. V pokusu o slohový rozbor Babi ky (Kapitoly z řeské poetiky II ó 1941) rozebírá stylistickou rovinu Babi ky. Nap . dochází k záv ru, ře p estofe N mcová nepouřívá metafory a jiná básnická vyjád ení, její sloh je barvitý, zajímavý a ladný. Povařuje to za d sledek autor ina velkého vkusu ve výb ru slov, práce s rozmanitými detaily a schopnosti vtáhnout tená e do textu. Muka ovského druhá práce v novaná Boflen N mcové (Boflena N mcová ó 1950) se zabývá sociálním smý-lením Bofleny N mcové a jak se tato její tendence promítla do její tvorby.

Literární teoretik a historik Felix Vodi ka p inesl nový pohled na vývoj řeského národního obrození jak z pohledu stylistického a literárního, tak i společenského, a za adil ho do kontextu sv tové literatury (Po átky krásné prózy novo řeské ó 1948, Cesty a cíle obrozené literatury ó 1958). Ve druhé zmín né publikaci se Vodi ka zabývá Babi kou a tvorbou Bofleny N mcové z pohledu lidové tvorby. Stopuje a analyzuje N mcové skv lou znalost lidové tvorby a schopnost ji zachytit a tvo it.

Literární historik a teoretik Mojmír Otruba v noval Boflen N mcové celou monografií (Boflena N mcová ó 1962), v níř se Babi kou zabývá v-ír-ířh souvislostech autor iny tvorby. Dochází k záv ru, ře pro Boflenu N mcovou byla její babi ka osobou, s níř se celý řivot konfrontovala (jako dít ěi m la ráda, v mládí ji opustila a v dosp losti a ve strastech se vracela k jejím hodnotám a k venkovu).

Literární historika Jaroslava Janáková je jedna z největších mezi současnými znalci literatury 19. století a spisovatelky Boženy Němcové. Osobou a dílem Boženy Němcové se zabývá soustavně už dvacet let.

Vydala knihu v novanou *Babičce (Příběh tajemného psaní o 2001)*, kde se zaměřuje na vznikání tohoto díla. Janáková přináší nový pohled na dílo z hlediska vlivů jak dobových, tak především vlivů předchozích děl Němcové na *Babičku*. Těži v novém úhlu pohledu na spisovatelku, z perspektivy díla odkrývá nové životopisné detaily a souvislosti. Dosud poslední její vydané dílo o Němcové je soubor studií *Božena Němcová. Příběhy o situacích a obrazech* (2007), v němž ukazuje Němcovou jako epistolografku, nachází tedy další díla Němcové, která byla doteď opomíjena o její dopisy. Právě z dopisů nově osvětluje vztah mezi Němcovou a sestrami Rottovými (Svatlá a Němcová jsou přírodní a silné osobnosti a tvří zjevy, proto jejich přátelství ochladlo). V neposlední řadě se v ní opomíjenému románu *Pohorská vesnice*, který považuje za nepochopený svou dobou. *Pohorská vesnice* totiž experimentuje s jazykem (existence slovenčiny, chodského nářečí, ečiny) a vrcholí v ní myšlenka bratrství českých a Slováků.

Janáková se také podílí na vydávání korespondence Boženy Němcové, vydala například výbor z dopisů Němcové (*Lamentace o 1995*).

Karolína Svátá byla ve své době oslavována ústy Jana Nerudy jako rovnocenná pokračovatelka Boženy Němcové. Její dílo přineslo dramatické a psychologické zpodobnění ženy a flenské lásky, což bylo něco nového. Ve své době tedy byla oslavována a svou originalitou přispěla k fungování flenského hnutí aj. Její dílo se však časem prověovalo a z velkého množství próz se stala životná hlavní vesnická próza, ke které se i vyjadřovalo nejvíce literárních vědců.

Jeden z prvních životopisů Karolíny Sváté pochází od spisovatelky Terézy Novákové, jež se k ní hlásila jako ke své přítelkyni a učitelce. Ve spisu *Karolína Svátá, její život a její spisy* (1890) přináší Nováková velmi sugestivně a románově zpracovaný život autorky, přičemž se soustředí především na životopisné detaily a afektivně líčí autorčinu přechodky v její spisovatelské dráze, zejména v dětství. V oddílu v novaném tvorbě Karolíny Sváté popisuje především její dílo, to platí i u

Kříž u potoka. U něho registruje v tiché látky a v tiché dýjovou spletitost nevě ve Vesnickém románu.

Literární historik, teoretik a kritik Leander Schejbal se zabývá v díle Karolína Světlá: kritická studie (1891) vznikem románů Karolína Světlé, dále hodnotí jejich romantičnost (Světlá zvýrazňuje dominantní rys povahy) a zaměřuje se nad psychologii a sociálním rozměrem románů Světlé. Také Světlou ve sbíratelství lidové tvorby staví na rovinu s Erbenem a Němcovou. V díle Karolína Světlá: obraz literární-historický (1907) Schejbal jednotlivá díla analyzuje podrobněji, především jejich stavbu, myšlenkový obsah (nositelkami nejkrásnějších myšlenek jsou ženy), jazyk.

Jeden z nejvýznamnějších znalců Karolína Světlé je literární historik Josef Třípák, který vydal velmi podrobnou monografii o jejím životě a díle (1962). Zkoumá vztah životních zkušeností a tvorby autorky, popisuje její tvorbu i proces, také srovnává Světlou s Boženou Němcovou a dále odlišnosti jejich děl spatřuje v odlišnosti jejich povah.

Literární historička Marie Šepková se zabývala analýzou literárního díla a tuto metodu uplatnila i v monografii o novaném Karolíně Světlé (Vypravěčské umění Karolína Světlé, 1977). Zde se pokusila analyzovat tvorbu Světlé z hlediska tematického, ideového, kompozičního. Jedná se o jeden z nejkomplexnějších rozborů díla Světlé. Autorka nově vyzdvihla Světlé dramatické umění, smysl pro kontrasty aj.

Literární historik Miloš Pohorský v kapitole o novaném životě a tvorbě Světlé (Dějiny české literatury III, 1961) objevuje snahu autorky zobrazovat mravní jádro českého lidu, což považuje za důvod pro zplodování charakteru postav, dále také hodnotí autorčin smysl pro psychologii postav a snahu o autenticitu pomocí dialektismů. Spolu s Arne Novákem však hodnotí jazyk Světlé jako místy příliš stylizovaný a to zase lidovosti a autenticitě ubírá.

V práci se nejprve budeme zabývat analýzou jednotlivých děl na základě tematického kritéria, poté budeme sledovat, jak jsou v dílech zpodobena tato témata

charakteristická pro spisovatelky 19. století. Jedná se o zobrazení lidovosti, fenské otázky a sociální nerovnosti.

Na závěr se pokusíme na základě analýzy díla porovnat i styl autorek a zařadit je do určitého uměleckého směru.

1 BOŽENA NĚMCOVÁ, SYNTETIZUJÍCÍ PRŮKOPNICE VENKOVSKÉ PRÓZY A SNIVÁ DUŠE

V tvorbě Boženy Němcové má Babička speciální postavení. Babička je syntézou autoriny tvorby z hlediska tematického a formálního a lze říci, že se do ní nejvíce promítá autorina osobnost (spolu s autorinou minulostí). Také v ní autorka velmi originálním způsobem spojuje romantické (pojetí lásky, postava Viktorky, černého myslivce, pana Beyera) a realistické tendence (zobrazení prostých lidí, dennodenního života, prostředí). Zajímavě propojuje několik divokých rovin (lidových se i časovými), které vykreslují mnohvrstevnatý, bohatý a autentický svět.

V následujících odstavcích se budeme tímto dílem zabývat konkrétněji; budeme v něm sledovat tři velká témata, která se objevují například v povídkách literaturami u spisovatelek 19. století, lidovost, otázku sociální a ženskou otázku.

1.1 Babička - „již žádné úsilí, jen genius, na každé stránce a na všech řádcích ...“¹

Babička vznikala podle Janákové² *š od konce listopadu 1853 do května, poprvé v roce 1854.* V této době užívala Němcová vyhraněný styl a zručnost, proto se jí podařilo vydat například Národní báchorky a povídky (1845 až 1847), Obrázky z okolí domálického (1845 až 1846) a několik menších próz (Baruška z r. 1853 a Sestry z r. 1854). Na uvedených dílech můžeme sledovat, že základní tvorbou Němcové už bylo poloheno.

Na pohádkách Němcová ukázala své skvělé narativní umění, inspirované lidovými pohádkami a přetvořené do osobní iniciativy provázené rozličnými úpravami, zkratkami a šlechtěním lidového materiálu. Ona sama byla nejprve vypravěčkou, poté zapisovatelkou a nakonec spisovatelkou vlastních novelizovaných pohádek. Právě z pohádek si Němcová přinesla bohatství vypravěčství (na Babičku vidíme, že

¹ Tento citát Nezvala (Tvorba z r. 1937) byl uveden ve VODIČKA, Felix. *Cesty a cíle obrozenecké literatury*. 1. vydání. Praha: Československý spisovatel, 1958. str. 292. Dále jen Vodička (1985).

² JANÁKOVÁ, Jaroslava. *Příběh tajemného psaní: O pramenech a genezi Babičky*. 1. vydání. Praha: AKROPULOS. ISBN 80-7304-015-8. str. 23. Dále pouze Janáková (2001).

každá významná její postava má tuto schopnost – o babičce vypráví, oba páni myslivci vyprávějí, Hortensie dále povídá o mravencích, í),³ ale nejen to, právě v Babičce fungují podobné společenské principy jako v pohádkách. Sociální konflikty se řeší *šasto podle ideje šdobrého krále, ō tj. vytváří se představa, že šnáprava ō vládnoucího nebo jeho osobní lechetnost vytváří její podmínky pro odstranění konfliktu*⁴ (paní kněžna po přímluvě babičky zachraňuje Mílou z vojny atd.). Z pohádek si však Němcová přinesla také nové postavy Viktorky, která se vzhledem k povodní pohádkové postavě významně dále přetvářívá, zůstává však její tajemství edené bytí, spjatost s přírodou, smrt zpodobněná milovaným muflerem (u Viktorky z Babičky to je šmrt rozumu ō, ašl poté smrt fyzická). Podle Janákové *šne náhodou p i postavě Viktorky snad nejvíc selhávaly snahy najít v realitě známé Němcové z mládí předobraz i model ō s předpokladem, že postavu tak zajímavou je možně napsat jen podle skutečnosti*.⁵

Obrázky z okolí domaflického jsou produktem nepřímého sbírání informací o místních zvycích, pozorování, zkrátka svobodné žurnalistické práce. Tuto metodu později Němcová ušila v podrobném popisu obyčejného života a smýšlení lidí v Babičce.

Povídky Baručka a Sestry nás uvádějí do problematiky milostné a ušl naznačují směr autoriny tvorby, která bude zaměřena na zobrazení jedince, jenž morálně přežije ostatní a je prospěšný svému okolí. Na druhou stranu však obě povídky vykazují ještné znaky romantické (např. romanticky vykonstruovaný děj)⁶, není zde také ještná realistická typizace postavy (jedná se o individua, která prožívají útrapy okolí a vypořádávají se s nimi).

Nenechme se však mýlit, romantická tragická stránka se v Babičce také objevuje, nejzřejměji v podobě postavy Viktorky, na jejíž údel je však pohlíženo v protikladu

³ Podle Janákové (JANÁ KOVÁ, Jaroslava. *Babička Němcová: Příběhy situace-obrazy*. 1. vydání. Praha: ACADEMIA, 2007. str. 139. ISBN 978-80-200-1574-7. Dále pouze Janáková [2007]) je tento jev inspirován lidovým žánrem, tzv. memorátem, který je založen šna nevšední osobní zkušeností a paměti toho, kdo vypravuje. ō

⁴ Vodňáková (1985), str. 239.

⁵ JANÁ KOVÁ, Jaroslava. *Příběhy tajemného psaní: O pramenech a genezi Babičky*. 1. vydání. Praha: AKROPULOS, 2001. str. 72. ISBN 80-7304-015-8. Dále pouze Janáková (2001).

⁶ O tomto více ve Vodňákové (1985), str. 285 a 286.

s babi iným (která také ode-la za vojákem, za šsvým Ji ímõ), tedy jako na jedno z možných e-ení.⁷ Také p í ina tohoto smutného úd lu Viktorky m fle být v Babi ce vid na z n kolika úhl pohledu, a sice jako d sledek myslivcovy údajné arovné moci nad Viktorkou (*šona mu dá sv cený -kapulí , ona mu dá v c na t le svém zah átou! Ufl jsi v jeho moci, ufl ti ani Pánb h z jeho dráp nepom fle, ufl ti u aroval do ista!õ*)⁸, nebo jako Viktor ina vá-nivá zamilovanost do cizince.⁹ Romanti nost se dále objevuje v ur íté tajemnosti a nedo e enosti obestírající osud Viktorky (nikdo neví, co d lala, kdyfl ode-la za myslivcem, d vod jejího zblázn ní také není známý) a v postav š erného myslivceõ, která v pr b hu vypráv ní nabývá afl démonického rozm ru (*šten voják s t ma zlýma o ima,õ¹⁰ šzlá mocõ¹¹*). Vidíme tedy, fle romanti nost z stává jaksí na povrchu (oproti povídkám), my-lenky, stavba a metody uplat ované v díle jsou prodchnuty realismem.

V Baru-ce je navíc zobrazena p edev-ím sociální problematika, která se stává nosným pilí em romantické zápletky.¹² V této povídce je ukázána konkrétní situace venkovské dívky pracující ve m st , podle Janá kové je problém nejnífl-í vrstvy sledován pod úhlem polemiky mezi m stem a venkovem.¹³

Babi ka, obrazy venkovského flivota, nese pe e kaflde vý-e zmín né oblasti, ale je obohacena je-t o osobní vzpomínky N mcové na vlastní babi ku a na d tství, které dodávají dílu h ejivost a vypravování prostotu, mnohdy afl d tskou líbeznost (obzvlá- patrné v první kapitole: *šTo bylo radosti, to bylo skákání! Babi ka byla nejhodn j-í babi ka!õ¹⁴*).

⁷ O dal-ích šmotivických paraleláchõ mezi Viktorkou a babi kou viz Janá ková (2001), str. 70.

⁸ N MCOVÁ, Bořena. *Babi ka: obrazy venkovského flivota*. 11. vydání. Praha: Albatros, 1977. str. 60. Dále pouze N mcová (1977).

⁹ Srov. s Janá kovou (Janá ková [2001], str. 66): *škrasavice, která ó vábena neznámým a tajemným ó se bezvýhradn oddá moci milostné vá-n a jí propadne.õ*

¹⁰ N mcová (1977), str. 55.

¹¹ Tamtéfl, str. 58.

¹² Podle Janá kové (Janá ková [2007], str. 141) je tato povídka šza áte nická, plná poplatnosti v í sentimentální literatu eõ.

¹³ Janá ková (2001), str. 18.

¹⁴ N mcová (1977), str. 12.

1. 1. 1 Lidovost v Babičce

Jak ufl napovídá podtitul díla, Obrazy venkovského flivota, hlavní náplní této knihy bude zobrazení prostého venkovského lidu a jeho zp sobu flivota. Autorka v-ak ve svém díle nepopisuje flivot na vesnici, s tou se setkáváme pouze prost ednictvím n kolika postav - Kristly s Mílou, Viktorky, kte í pocházejí z blízké obce fiernov, a babi ky. T flit p íb hu je umíst no do stavení Staré b lidlo a jeho okolí, cofl je jakési špodzám iõ, venkovem je tedy z ejm mín no prost edí šmimo m sto.õ¹⁵ Tento fakt m flme doloflit ufl na zdej-ích obyvatelích ó pan Pro-ek s rodinou jako len dvoru paní kn flny, mlyná , myslivec atd. jsou *špostavy, které nepat í k uzav enému prost edí vesnického lidu poddaného.õ*¹⁶

lov k vesnický je v-ak práv babi ka,¹⁷ hlavní postava díla a N mcové typ šdobrého lov ka,õ který má být v díle vylí en a jeho fl vlastnosti a morálka mají být motivací a vzorem sou asnému eskému lov ku. O této v-eobecné, pronárodní ideji sv d í ufl samotné jméno hlavní postavy, které je obecné (afl na dceru Terezku¹⁸ jí tak v-ichni oslovují), babi ka je tedy symbolem.¹⁹ A aby babi ka skute n vynikla mezi ostatními, byla postavena do prost edí polopanského (Boflena N mcová ho dob e znala, protofle její otec byl panský ko í). Zde si svou prostotou, moudrou radou a dal-ími vlastnostmi získává dobré p átele (d ti, mlyná , rýznburský myslivec, í) a nastavuje zrcadlo panstvu (dcera Terezka, paní kn flna, í). Tuto metodu konfrontace, o které více mluví Felix Vodi ka v knize Cesty a cíle obrozenské literatury,²⁰ uflívá N mcová i v jiných dílech (Baru-ka, Rozárka, Divá Bára aj.)

P es postavu babi ky, sledováním jejího my-lení, chování a zp sobu flivota v pr b hu roku, se tedy setkáváme s mnoha formami flivota vesnického lidu. Nejprve jsme seznamováni s babi inými zvyklostmi kaflodenními, o kterých pojednává zjm. druhá kapitola knihy (*šV lét vstávala babi ka ve tyry, v zim v p t hodin.*

¹⁵ Janá ková (2007), str. 174.

¹⁶ Vodi ka (1985), str. 274.

¹⁷ Dále o tomto mluví Janá ková (2007), str. 174.

¹⁸ Dcera Terezka oslovovala babi ku šmami koõ (N mcová [1977], str. 14).

¹⁹ Srov. s Janá ková (2001), str. 49.

²⁰ Vodi ka (1985), str. 274.

První její bylo poflehnat se a políbit k ífek, visící na kloko ovém r flenci [í] pak s Pánem Bohem vstala, a jsouc ustrojena, pokropila se sv cenou vodou, vzala v etánko a p edla, prozp vujíc si p i tom ranní písni .õ).²¹ Poté se v osmé kapitole seznamujeme se slavností Bofího t la. Nejhtn j-í ztvárn ní lidových oby ej je soust ed no v desáté a jedenácté kapitole, kde jsou popisovány tradice spojené s váno ními svátky (nap . pod lení zví at na T M dry den, slévání olova a vosku, pou-t ní sví ek po vod , koledování na T M pána atd.) a se svátky velikono ními. N mcová obohacuje popis zvyk nap . tím, fle se vedou mezi postavami o zvycích rozhovory a tím je na skute nost nahlífleno z r zných úhl pohledu (dozvíme se t eba o tom, jak se slaví jinde). tená má k dispozici rozmanitý, barvitý a autentický obraz (š *Babi ka sice neznala ten zp sob, mezi lidem se to ned lalo, ale líbil se jí; dlouho p ed vánoce mi vřly ufl sama pamatovala na strom a dce i okra-ovat ho pomohla. ŠV Nise a v Kladsku panuje vesm s ten zp sob; ví-li pak se pamatovat, Ka-pare, byl jsi tenkrát e, kdyfl jsme tam byli, ufl hodný hoch, ÷pravila babi ka synovi, nechajíc d ti t -it se s dary a usednouc vedle n ho ke kamn m. ó ŠJak bych se nepamatoval; hezký to zvyk a dob e, Terezko, d lá-ř, fles ho zavedla; budou to n kdy d tem krásné vzpomínky, afl se ocitnou v trudech flivota.õ).*²²

T etí kapitola nás seznamuje s babi íným sv cením ned le a s lidovou povída kou o setkání s císa em Josefem II., kde je zobrazena dal-í lidová figurka, bodrá babi ina známá, ale p edev-ím je zde p ipomenut vztah císa e Josefa k venkovskému lidu. Tím N mcová promluvila o venkovském lidu zase z jiného úhlu pohledu, a sice historického. Císa Josef II. byl totiž mezi sedláky oblíbený, jak o tom promlouvá mnohá odborná, ale i um lecká literatura.²³

Tímto se dostáváme k lidovým projev m slovesným. Nap . písni se v díle vyskytují jako doslovné citace (š *Hou a hou krásy jdou, nesou mléko s smetanou.õ*),²⁴ nebo je

²¹ N mcová (1977), str. 18.

²² Tamtéfl, str. 128.

²³ Tato pov st je jedna z mnoha, které se tradovaly mezi lidmi. Také se dochovala mnohá lidová zobrazení císa e Josefa II., jak pracuje na poli atd.

²⁴ N mcová (1977), str. 118.

na n odkazováno (*šHáj ó háj ó háje ku zelený ó ufl jsem já na vojnu chycený, - a Míla za al zpívat, d v ata spustily také, jen Kristla pustila se do plá e.õ*).²⁵

Pov sti a báchorky jsou p etvo eny v drobná vypravování, která jsou velmi plynule vložena do díla tím, že je vypráví babička sama (o setkání s císařem Josefem II.,²⁶ o boubínském zázraku, o Sibyle), nebo jiná postava babičky (rýznburský myslivce o Viktorce) i si o tom povídají dvě jiné postavy (šjakás baba z Krkonošských hor²⁷ povídá d tem o Rybcoulovi, Aninka povídá Barunce o devíti křířích). K tomuto jevu se vyjadřuje Felix Vodňák v Djinách české literatury: *špozorované jednotlivosti byly v n m v len ny do souvislého vypravování, byly uvedeny do vztahu asového i p í inného.õ*²⁸ Tradice se tedy stává nedílnou součástí kolobřihu života, který proniká, obohacuje. Dochází k pokračování minulosti v přítomnosti tak, jak to probíhá i v realitě. Národopisnými podrobnostmi se dílo oživuje a zrealizuje.

Lze říci, že ufl samotná postava Viktorky se za svého života stává osobou opedenou pověstmi, její osud není známý do všech detailů, lidé se jí tedy bojí. Povídá se o ní jako o zdejší zvláštnosti, jak je vidět v páté kapitole. Zde se babička vyptává rýznburského myslivce na Viktorku a poznává svou zvláštnost a to, že jí to pan myslivce po dva roky ještě nevěří.²⁹ Jako nové obyvatelce je jí hned vyhovno a o Viktorce povědo.

V díle je také velmi sugestivně zobrazeno ještě staré smýšlení vesničanů, kteří se nechávají vést pověstmi a lidovým urováním. Toto je patrně nejvíce v šesté kapitole, kde se kovářka snaží Viktorku šodarovat od moci myslivce (*šViktorko, v-ak já ti pomohu [í] Pinesu ti zítra n co a to bude-nosit ustavi n p i sob . Ráno kdyfl vyjde-z komory, nikdy se nezapome pokropit sv cenou vodou [í] Kdyfl jde-polem, nikdy se nedívej kolem sebe, a kdyby i voják k tob promluvil, nic nedbej,*

²⁵ Tamtéž, str. 124.

²⁶ Podle Janákové (Janáková [2001], str. 94) šnapsala autorka p íb h podle ní tradovaný na Chodskuõ.

²⁷ Janáková (2001), str. 20.

²⁸ VODŇÁK, Felix. *Bořena N mčová*. In VODŇÁK, Felix a kol. *Djiny české literatury II: Literatura národního obrození*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství české akademie v d, 1960. str. 585. Dále pouze Vodňák (1960).

²⁹ Srov. s N mčová (1977), str. 51.

a kdyby mluvil jako and l.ō)³⁰ Postava babi ky ufl je v tomto sm ru rozumn j-í a modern j-í, jak m fleme vid t v jedenácté kapitole, kde babi ka sama osv tluje sv j vztah k pov rá m: *š Bojácnost je pravá nemoudrost, ÷ íkala babi ka a nem la ráda, kdyfl se d ti stra-ily n ím; ona je u ila nebát se ni eho, leda hn vu boflího, ale vymlouvav jim n které pov ry, jako to otec vfdy inil, kdyfl mu za aly povídat o vodníku, pra-ivci, sv týlkách, o fflavých mufích [í] ó to neum la, pon vadfl víra na n p íli-v ní vko en na byla. U ní byla ve-kerá p íroda odu-evn na dobrými i -kodnými duchy; ona v íla i v zlého ducha pekelného, kterého B h na sv t posílá, aby zkou-el lid boflí, ona to v-e v íla, ale nebála se, majíc v srdci pevnou, nezvratnou d v ru v Boha.ō³¹*

Posledním folklórním prvkem zakomponovaným do díla je velká, vskutku národopisná scéna, konkrétn svatba Kristly a Míly v poslední, osmnácté kapitole. Zde se slu uje n kolik prvk dohromady. Setkáváme se tu s popisem p íprav svatby, potom také s r znými lidovými zvyklostmi spjatými s hostinou, jako nap . házení hrachu a p-enice, dávání dar šna kolíbkuō, š epeníō, -kádlení flenicha atd. To v-e je prolofeno citacemi písní a hovory postav, dokonce i osobními profítky (*š Nev stino oko zá ilo láskou a radostí, kdykoli zapolétlo na statného flenicha, který popocházal okolo stolu s ostatními mládenci, z nichfl kaflký v t-í svobody m l se svou milou si pohovo it nefli on s nev stou, na nifl jen touflebn chvílemi pohlédl.ō³²*

1. 1. 2 Žena a její zobrazení v Babičce

Jako celá tvorba N mcové, tak i Babi ka promlouvá mnoho o flen a její lásce. N mcová své hrdinky zobrazuje jako bytosti, které touflí po opravdové lásce a samy se o ni p í i ují. V tvorb N mcové obecn se objevují t i typy flen: flena, která p es v-echny p ekáfky se nakonec provdá za milovaného mufle (Baru-ka, Karla, Divá Bára), dále flena, která jde za láskou, dosáhne jí ale pouze na chvíli (pak se její flivot zakon uje v t-inou tragicky ó Sestry, Obrázek vesnický), a flena, jefl se rad ji nevdá

³⁰ Tamtéfl, str. 55.

³¹ Tamtéfl, str. 124.

³² Tamtéfl, str. 190.

(tento příklad není tak bledý, ale objevuje se v Rozárce, Chudých lidech, v Dobrém lovu kušce zde Madla utíká před nenáviděným nápadníkem, nakonec se však provdá).

O flenských postavách Babičky lze všeobecně tvrdit, že všechny získaly svou lásku. Objevují se zde tedy první dva typy; babička odešla za svým Jiřím (před zlým vojákem se schovávala) a také si ho vzala, také Kristla čeká na svého milého a nakonec se za něj vdává, její přítelkyně Aninka se také vdává z lásky, to samé platí pro babiččinu dceru Terezku, také pro dceru Johanku, které babička dovoluje vzít si Chorvata, a nevyhne se to ani panským kruhům o Hortensie si na přímluvu babiččinu smí vzít malého. Babička a všechny ostatní flenské postavy (pouze kněžna osud neznáme a je až zarážející, s jakou taktostí o ní Nmcová mlí)³³ zosobují první typ.

Viktorka je příkladem druhého typu hrdinky, protože neporoučí svému srdci a jde za šerým myslivcem. Její obrovský risk se jí však nevyplácí, ztrácí svou lásku a zdravý rozum, v důsledku toho přichází o dítě, rodinu, bydlení.

Nebudeme se zde však zabývat pouze otázkou naplnění hrsti hrdinek, zajímá nás obecně ztvárnění postavení žen ve společnosti, konkrétně ztvárnění míry jejich samostatnosti a rovnocennosti s muži, protože tato otázka byla pro Nmcovou a její dobu velmi aktuální. Nmcová sama se s tímto problémem dennodenně potýkala, byla za svou povahu a svobodomyšlné vystupování mnohými lidmi kritizována (např. Karolínou Světlou, která však později změnila svůj názor).³⁴

Nejlépe se nám bude analyzovat tento problém opět na samotné postavě Babičky, protože podle Vlčka³⁵ je *babičina špovaha tak ucelená a svá, že v beletrii našeho flka jí naléztí soupeře. Její Felix Vodňák zase v příspěvku o Bofen Nmcové v Dějinách české literatury tvrdí, že znamenala Babička [kniha] zásadní přechod od výlučného*

³³ Můžeme to přisoudit její idealizaci skutečné osoby vévodkyně Zaháské, kterou podle Tilleho (TILLE, Václav. *Bofena Nmcová*. 5. vydání. Praha: Druftstevní práce, 1939. str. 178) *šžnala jen jako svůj tlý zjev, jenž se míhal občas na koni na lukách a v lese, z nahodilých, chvilkových zastávek, když vévodkyně byla v dobrém rozmaru [i] Neufřila ve své povídce těch dobrodružných historek, jež se o vévodkyni doma vyprávěly, ale vzpomínek na její přirozenou dobrotu srdce, laskavost k dětem, přívětivost k lidem.*

³⁴ Srov. s Janáková (2001), str. 21.

³⁵ VL EK, Jaroslav. *Z dějin české literatury*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, vedy a umění, 1960. str. 250.

*jedince z lidu k postavě v zásadě v-ední (bezpříznakové), ale schopné přitom reprezentovat dobré vlastnosti lidu v podobě co nejvíce rojat j-í.õ*³⁶ A nakonec i samo literární dílo nám podává pádné argumenty k tomuto tvrzení, protože v celé knize je babička postava nejplastičtější; známe babičku z hlediska její minulosti, zvyky, názory atd.

Jak bylo řečeno výše, postava babičky je v zásadě v-ední (je to obyčejná vesnická žena, která odchází ke své dce i na doflití), ale už ve druhém odstavci první kapitoly je zřejmé, že babička byla už ve svém minulém bydlišti výraznou osobností (*š Neflíla osamotnělá ve své chaloupce; v-ickni obyvatelé vesni tí byli bratřími jí a sestrami, ona jim byla matkou rádkyní, bez ní se neshodla ani k sňatku, ani svatba, ani pohřeb.õ*).³⁷ A v průběhu knihy zjistíme, že si v brzké době získala nejen srdce dcer³⁸ a později i všech sousedů rodiny Proškové, ale také si vydobyla první místo u dcery v hospodářství. V tomto Janáková spatřuje zobrazení současných, moderních situací (*š Situace zcela moderní, jako stavěná pro pozorování v-edního domácího bytí a rodinného souflití [í] Role dcery Terešky v Babičce je rolí š jiněõ ó modern j-í a skeptičtější, bytosti, uzavřenější v í sv tu a závislejší na muži, není je titulní postava.õ*).³⁹

Němcová tedy na jedné straně zobrazuje a šlegalizuje i jinou než domácí životnost ženy. Dcera Tereška se zabývá š dohlídkou v zámku a tím -itím a va enímõ⁴⁰ o další životnosti klasické hospodyně přenechává babičce, která nakonec přebírá i roli vychovatelky Tereškových dětí o celá tato situace př sobě harmonicky, tudíž tená nabývá pocitu, že by toto řešení mohlo fungovat i v běžném životě. Na druhé straně je šmodernostõ svým způsobem i zakódována v babičce. Na první pohled př sobě jako tradiční, starošká selka, její flije dodrřováním nejrozšířených zvyklostí (např. písňový rituál př pečení chleba) a bojí se šnovotõ (babička se bojí sedat na polstrovanou pohovku i se obléci do nového, pohodlnějšího -atu) a sama to také vlastními slovy potvrzuje (*š Pánb h by mne, starou flenu, ztrestat musel, kdybych se*

³⁶ Vodička (1960), str. 581.

³⁷ Němcová (1977), str. 11.

³⁸ Srov. s Němcová (1977), str. 11; *š Babička si hned první hodinu srdce svých vnoučatek zcela osvojila, v-ak se jim ale hned také v-ecka vzdala.õ*

³⁹ Janáková (2001), str. 56 o 57.

⁴⁰ Němcová (1977), str. 14.

cht la chytat sv ta. Pro mne takové novoty nejsou, starý m j rozum by se do toho nehodil.õ),⁴¹ v jednání s lidmi okolo v-ak vystupuje jako rovnocenný partner (toto je zejména patrné na jejím vztahu k paní kn fln , kterou dokonce ovliv uje v jejích rozhodnutích, a k ob ma myslivc m, kte í si s babi kou povídají jako rovný s rovným aj.).⁴² Toto postavení si babi ka získává svou up ímností a odvahou a dá se íci i správnou dávkou asertivity (tedy hrdou nep izp sobivostí okolí).

Tuto odvalu a svobodomyšlnost vidíme i u selských dívek objevujících se v knize ó Kristla se nebojí odseknout drzým mufl m v hospod , Viktorka srdnat odchází za vojákem atd. Sle na Hortensie projevuje svou osobitost v aktivním vztahu k d tem, které pou uje a d lá jim radost.

Nakonec i to, fle hrdinky jdou za svým milostným -t stím, jak ufl bylo zmín no v první ásti kapitoly, sv d í o samostatnosti a modernosti (a romanti nosti) v t-íny flenských hrdinek N mcové.

Postava babi ky má také p ínos spole enský v tom sm ru, fle moud e radí, harmonizuje a sjednocuje spole enství (*š Postava babi ky není tedy pouze organickým st edem zobrazovaného sv ta, je sou asn jeho organizujícím principem.õ*).⁴³ Ona sama se dokonce stává i u ítelkou a uznávanou autoritou (N mcová v-ak nevytvá í výchovné dílo, jako byla v téfle dob vzniklá P stounka).⁴⁴

Dokonce babi ka vychovává k vlasteneckému smý-lení. V tomto aspektu se N mcová ukazuje jako v rná své dob a p ítom p íná-ející n co nového, protofle podle Vodi ky vidí ko eny vlasteneckého smý-lení v p írozenosti venkovského lidu, cofl následn demonstruje v postav babi ky, jejífl vlastenectví *š bylo podlofleno kolektivním v domím p íslu-níka lidové pospolitosti vesnické, který e-ství chápal*

⁴¹ Tamtéfl, str. 17.

⁴² Janá ková (Janá ková [2001], str. 49 - 50) tento jev komentuje slovy: *š titulní postava je š vesnickáõ jenom na první pohled. [í] V jednání s lidmi (nejpatrn j-í je to v obcování s d tmí a se zámkem) si v-ak po íná jako moderní, nezávislá a svobodomyšlná osobnost, nacházející radost a zadostiu in ní v tom, fle ve svém okruhu sblífluje kaflého s kaflým a pomáhá, kde zji-uje pot ebu ú asti a kde pomoci m fle. K vesnici pat í jenom svým p vodem.õ*

⁴³ TÁBORSKÁ, Ji ina. *Boflena N mcová: Babi ka*. In ZEMAN, Milan a kol. *Rozum t literatu e 1: Interpretace základních d l eské literatury*. 1. vydání. Praha: SPN, 1986. str. 101.

⁴⁴ Podle Janá kové (Janá ková [2001], str. 73) je to špedagogicko-výchovný spisekõ od Franti-ka Mo-nera, kde hlavní postavou je svobodná u ítelka, která vychovává a vzd lává d ti. Janá ková toto dílo také chápe jako jednu z mnoha inspirací Babi ky.

*jako sou část svého života, bylo opřeno o zcela určitou představu domova, o jasné rozlišení toho, co je domácí a co je cizí [nakonec vidíme, že právě vlastenectví se rodí právě v rodině, doma u babičky je předává Barunce a ostatním dětem]. Bylo však prosto všech nacionalistických předsudků (babička nikdy neodsuzovala N mce, protože byli N mci), bylo hrdé, ale přitom neokázale samozřejmě.*⁴⁵

1. 1. 3 Sociální otázka v Babičce

Oproti autoriným dříve předcházejícím (Baruška a Sestry) je Babička oproti na od kritického vidění rozdíl mezi vrstvami společnosti a celkově působí jako téměř idylický venkovský příběh. Sociální problémy se však v díle objevují, ale podle Jana Mukaovského nejsou středem děje. Buď se odehrávají na okraji hlavního příběhu (Piccolo se mstí Mílovi), *š nebo ať za jeho obzorem* (zde uvádí autor Viktorku, která ke svému údelu přišla neznámo kde, pouze napovídá její násilný útok na panského úředníka).⁴⁶

V obou výše jmenovaných povídkách jsou hlavní hrdinky oběmi sociální nerovnosti (Baruška musí jako slufka trpět hrubé zacházení, Hedvika je nejdříve zrazena urozeným pánem a poté pranýřována jako vězenkyně), z čehož proto mnohem více vystupuje autorina kritika a apel na vyšší vrstvy. Hlavní postava Babičky však tuto kritiku neprohlíží, dalo by se říci, že je svdkem opaku (přihoda s císařem Josefem II., finanční pomoc od generála, když Jiří umel). Ve svém okolí se snaží s paní kněžnou sociální problémy a kritiku vyřešit (Míla je osvobozen z vojny, flámetá i Kudrnovi je dáno zaměstnání). Postava Babičky tedy harmonizuje a urovnává materiální i mocenské rozdíly, bez vlivu paní kněžny by to však nedokázala. Paní kněžna v díle vystupuje jako iniciátor, ne však jako autor myšlenky. Hlavním mírotvůrcem je tedy stejně Babička.

Bořena Němcová však v Babičce nabízí ještě jedno řešení, a sice pomáhání si navzájem, tedy dobrou vůli mezi lidmi. Tento rys vidíme u většiny vedlejších postav; rýznburský myslivec se stará o Viktorku, slečna Hortensie posílá po těch penězích Kudrnovým, děti Prokopy se kamarádí s chudými Kudrnovými atd. Janáková tuto

⁴⁵ Vodňáková (1985), str. 266.

⁴⁶ MUKA OVSKEJ, Jan. *Bořena Němcová*. 1. vydání. Brno: Rovnost, 1950. str. 33.

myšlenku nazývá *šideál lovka v akci pro druhého a pro jiné, který mfe mít povahu opakovaného d ní a jednání, nejen hrdinského inuů*⁴⁷ a vidí v ní vliv sociálně zaměřeného česko-moravského společenství hegelovců, jehož významný člen, F. M. Klácel, si s Boženou Němcovou dopisoval.

Babička je prvním dílem Němcové, které alespoň nastiňuje řešení sociální nerovnosti ve společnosti. Myšlenku výjimečné osobnosti zachraující společnost Němcová dále rozvíjí v povídce Pan uitel, V Zámku a v podzámí, kde se stejně jako v Babičce objevuje urozená osoba v roli lidumila (musí se však k této roli přerodit), nejvíce však v románu Pohorská vesnice, kde se aktivním a samostatným strážcem spravedlnosti stává osvícený hrab.⁴⁸

⁴⁷ Janáková (2007), str. 8.

⁴⁸ Pohorská vesnice je podle Janákové (Janáková (2001), str. 111) jediným autorem vskutku sociálním románem, protože v něm autorka uskutečňuje vrchol svých představ o společenské rovnosti obyvatel a harmonickém soužití vrchnosti s poddanými; je jakousi sociální utopií a autorem jiným ideovým vrcholem.

2 KAROLÍNA SVĚTLÁ, VE VENKOVSKÉ PRÓZE POKRAČUJÍCÍ A JI ŽÁNROVĚ ROZŠIŘUJÍCÍ

Tvorba Karolíny Světlé je velmi rozsáhlá a tematicky rozrůzná. Čerpá z historie rodinné i národní (reformace, osvícenství, souasnost), z osobního života, nejrad ji však z prostředí venkovského, konkrétně z Podještěví.

Mezi velmi jejími díly je nejhodnotnější, nejživotnější a nejautentičtější právě tvorba svázaná s prostředím Ještědu, protože se v ní autorka podařilo harmonicky propojit ideu s kompozicí a fabulí. Vrcholnými díly s vesnickou tematikou jsou romány a povídky vznikající v 60. a 70. letech 19. století (podle Arne Nováka v letech 1867 a 1878).⁴⁹

V práci budeme dále popisovat román *Kříž u potoka*, v němž se velmi autenticky a s nejvyšší důsledností realizuje autorčina idea osobní občetlivy a ukazuje nám tedy svou představu ideálního světa a smyslu lidského života. Podle Mazlové dokonce *Kříž u potoka* tvoří jakýsi předlohu tvorby Světlé jak z hlediska uměleckého, tak především ve způsobu ztvárnění osobního profilu *o šv dlech po Kříž u potoka* [1] *Světlá fena ustupuje Světlé filosofce a bojovnici.*⁵⁰

2. 1 Kříž u potoka – hold vzdaný lidské hrdinkosti a schopnosti nadlidské oběti

Tento Světlé vrcholný román byl dokončen v r. 1868, první spisovateliny poznámky však podle Třpišáka pocházejí už z r. 1864, kdy procházela kolem domaslavického mlýna a viděla starou kapli ku v jeho okolí.⁵¹ V této době už měla autorka napsáno mnoho děl; začínala povídkami z městečského prostředí (vytvářela *štv. salónní*

⁴⁹ NOVÁK, Arne. *Stručné dějiny literatury české*. 4. vydání. Olomouc: R. Promberger, 1946. str. 302.

⁵⁰ MAZLOVÁ, Věra. *Kříž u potoka: literární estetický rozbor*. 1. vydání. Praha: J. R. Vilímek, 1946. str. 53. Dále pouze Mazlová (1946).

⁵¹ TŘPIŠÁK, Josef. *Karolína Světlá*. 3. vydání. Praha: Melantrich, 1980. str. 67. Dále pouze Třpišák (1980).

novely),⁵² na kterých si vyzkoušela umění povahokresby a zobrazování lidské psychiky.

Ve venkovské próze však objevila prostředí sobě blízké (studovala ho 35 let); nacházela zde osoby, příběhy a způsob života, který jí samotné podle Tříška nebyl pouze inspirací, ale i řešením osobních problémů.⁵³ Také právě v těchto dílech se nejvíce zrcadlí idea mravněho a společensky prospěšného lovcůka o *šetická koncepce ulehčeného lidství jako by se v nich rozplývala a rozpouštěla o i když její stopa docela nemizí.*⁵⁴ V prostém lidu nachází Světlá stejně jako Nerudová ryzího a dobrého lovcůka, oba také ve svých dílech opouštěly stávající a pro ni tiché ovzduší pražské. A přestože si Světlá mnohé charaktery jezdí dotvářela do mravní dokonalosti, je nepopíratelné, že s mnohými skutečnými, dobrými venkovany se osobně znala (v první části manželovi příběžní, dále lami aj.).

Zde se také mohlo plně rozvinout Světlé dramatické umění uplatující se právě na poli morálního konfliktu o konfliktu rozumu a citu o který se dokonce místy přibližuje konstrukci antického dramatu.⁵⁵ Obzvláště to platí právě u Kříže u potoka a u Vesnického románu. Světlá sice dramatický princip uhlívá v syfletu, dokonce podle epkové vytváří v nich kterých scénách vyufitím popisu smyslových vjemů, gest atd. přímě *š divadelní výjevy.*⁵⁶ Stejně je však pro ni dramatický konflikt vnitřní (ve většině případů týkající se milostné problematiky), nebo v tomto vychází ze své osobní zkušenosti, která se přetvořila v její životní filosofii. Tříšek uvádí, že v tomto smyslu nejautentičtější je povídka Skalák, v níž jsou některé pasáže téměř doslovně totožné s korespondencí mezi Světlou a Nerudou, Tříšek dále toto stanovisko jezdí zobecňuje (*Švztah Světlé k Nerudovi má ovšem sv j básnický stále se stupující odraz v celém dalším spisovateli in díle.*)⁵⁷

⁵² POHORSKÝ, Miloš. *Karolína Světlá*. In POHORSKÝ, Miloš a kol. *Dějiny české literatury III: Literatura druhé poloviny devatenáctého století*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství české akademie v.d., 1961. str. 124. Dále jen Pohorský (1961).

⁵³ Tříšek (1980), str. 38 o 39.

⁵⁴ EPKOVÁ, Marie. *Vypravěcké umění Karolíny Světlé: k problematice a tvaru její jezdíské prózy*. 1. vydání. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1977. str. 177. Dále pouze epková (1977).

⁵⁵ Srov. s Mazlová (1946), str. 56.

⁵⁶ epková (1977), str. 57.

⁵⁷ Tříšek (1980), str. 80.

e-ení tohoto konfliktu se ve vývoji tvorby Karolíny Sv tlé stále více radikalizuje. Nejprve se ob hlavní hrdinky objevuje afl na konci p íb hu, tedy po zmoud ení (O krej íkov Anefice), poté se hrdinka vzdává pohodlného flivota, majetku a dobré cti (Skalák), ve Vesnickém románu se v-ak Sylva ufl vzdává nejen lásky k Anto-ovi, ale i lásky k d tem a nakonec opou-tí i své stávající obydlí. V románu K ífl u potoka se hrdinka ufl p edem z íká osobního -t stí a nakonec zap e lásku k milému, aby dokonce milovala toho, který ji trýznil, pole dosahu její ob ti se roz-í uje na celý rod.

K ífl u potoka tedy navazuje na p edchozí díla a je dal-ím logickým lánkem ve vývoji tvorby Sv tlé (v následujícím románu Frantina ufl hrdinka dokonce zachra uje celou obec a sama vrafdí svého milého). Svým sledováním n kolika generací, dokonce n kolika rod a vytvá ením prot j-k (drama n kolika postav, které se vyvíjejí, milostné trojúhelníky)⁵⁸ a nakonec i symbolikou, vázanou na ur ité p edm ty í místa, se v-ak román odli-uje od ostatních próz Karolíny Sv tlé a stává se jejím p edním dílem.

2. 1. 1 Lidovost v Kříži u potoka

Zobrazení folklóru spolu s etickým konfliktem jsou hlavními nosnými sloupy románu a lze íci, fle i jeho hlavním cílem. P esto v-ak v díle zobrazení venkova není na prvním míst . Podle Leandera echa Sv tlá velmi p esn a autenticky popisuje prost edí (Je-t du i Prahy), ale do tohoto reálného jádra vkládá postavy idealizované,⁵⁹ nebo jí jde p edev-ím o etický konflikt. Karolína Sv tlá tedy zobrazuje spí-e typy nefl individuality práv v tom, fle postavy opro-uje o mén výrazné, asto odporující vlastnosti⁶⁰ a vkládá jim do úst své my-lenky, aby podle svého zám ru tená m ukazovala mravní vzory. V závislosti na tomto stanovisku jsou tedy realisti t ji zpodobn ny vedlej-í postavy,⁶¹ nebo jsou prosty patosu a n kdy p íli-né mnohomluvnosti.⁶²

⁵⁸ Srov. s epková (1977), str. 50.

⁵⁹ ECH, Leander. *Karolína Sv tlá: obraz literárn -historický*. Tel : E. Tělc [1907]. str. 173. Dále pouze ech (1907).

⁶⁰ Srov. s Pohorský (1961), str. 128.

⁶¹ Srov. s epková (1977), str. 126.

⁶² Podle Pohorského (Pohorský (1961), str. 131) se Sv tlé poda ilo tohoto realismu docílit nejlépe v povídkách ze 70. let se, v nichfl lí í asto afl humorné situace pat ící do v-edního venkovského flivota.

Vskutku lidové figurky jsou v románu postavy dolanské mlynáky a stárka, jejichž vypořádávání se se situací uprázdněného místa mlynáky budí často afl pousmání, je však naprosto lidské (zvláště je roztomilé namlouvání stárka mlynáky, kdy stárka z velké úcty k mlýnu a nebořtíkovi ani nenapadne ucházet se o místo mlynáky ó *šŠak jen si mohl nebořtík fládat, sám na sebe abych si vzpomn l, ÷ kone n v nejn t-ím se zajíkal zmatkuō*⁶³). Další vedlejší postavy jsou vzhledem k hlavnímu ději na druhém místě, astokrát jsou však součástí svého vlastního příběhu, vloženého do linie hlavní, tudíž je jejich místo opatřeno a jejich charakter opatřeno pevně ukotven záměrem autorky. Stávají se legendou jako Józka i zemělý dolanský mlynáky, nebo je u nich zobrazena pouze jedna vlastnost (spíše váže), například bratři Mikeš a Franík, Matka Holých.

Jak už bylo řečeno výše, velmi autenticky popisují prostředí (dolanský mlýn a jeho okolí, stavení Potockých, Kobosilova chalupa), nejvíce podíl lidových prvků však spočívá v popisu lidské činnosti spojené s tímto prostředím, tedy například zvyklosti v různých situacích běžného života. Charakteristickou situací je například pohřeb mlynáky a obyčejně s tím spojené (*šByla to dortová [mouka], nemohlo mu prý ani ve snu p ípadnout, aby o funuse mlynáky ov z jiné mouky se upekly buchty a kolá e; za v nou by byl považoval hanbu i pro sebe, kdyby k tomu byla se vzala jináō*),⁶⁴ námluvy Evičky a její příjezd do fienichova stavení, konkrétně například zvyk vypítí říe novomanželkou a její odhození jako symbol zbavení se stesku po minulém domově.

Dalším lidovým prvkem, který s běžným venkovským životem úzce souvisí, je zobrazení svátků a s nimi spojené pověry. Toto se nejvíce objevuje v souvislosti s Józou a jejím flitím na Potockých statku (podvečer filipojakubský, kdy se páli košata a sype se písek před práh proti arodjnicím). Světla však je třeba dávat trochu arování (kouzelný lektvar a flutý oddavkový řád, které mají Józou obloudit a zbavit ji vzdoru), existenci nadpřirozených bytostí (smlouva ováka s čertem a kouzelná kniha). Celý příběh Józky tedy popisuje expresivněji a fantastičtěji (toto je typický případ propojování romantických prvků s realistickými, který je pro Světlou charakteristický).

⁶³ SV TLÁ, Karolína. *K íflu potoka*. 4. vydání. Praha: Odeon, 1974. str. 34. Dále pouze Světlá (1974).

⁶⁴ Tamtéž, str. 13.

Také Evi ino sbírání kapradin p ed sv. Janem je jeden z oby ej spojených se svátky, tento zvyk v-ak na rozdíl od p edchozího p ípadu není ozvlá-t ován kouzly, ale je osv tlen pov stí o p íchodu sv. Jana k chudé horské selce. Na druhou stranu v-ak Sv tlá tento zvyk obohacuje o dal-í významový aspekt ó Evi ino sbírání kapradin a kv tin nakonec skon í seznámením se se Tm pánem Potockým, kterému v nuje v nec ze svatojanských kv tin.

V K íffi u potoka lze také jako rys folklóru spat ovat to, jak se p íb h Józzy stává pov stí, ona sama se stává vidinou, která stra-í rod Potockých. Úpadek Potockých je tedy zásadn vykládán (po vzoru lidovém) pouze jako d sledek Józiny kletby. Nakonec i sami Poto tí Józiny kletb v í (Ambrofl se dokonce vzdává manflelského flivota a potomk). Podle Pohorského se Sv tlé dob e poda ilo zobrazit práv š zrození mythu, pod jeho fl dojmem se vyvíjí n kolik generací Potockých.õ⁶⁵

Afl v pr b hu d je je tento stav nahlíflen je-t z jiné strany ó je vysv tlen racionáln , jako d sledek obrání rodu o jeho knihy a tedy zbavení ho jeho duchovního bohatství a prvenství v kraji (š *Nikdy na to nepomyslils, fle snad tu pravý po átek a p vod kletby vás stíhající, kdyfl vám byla uzmuta potrava va-e du-evní? Evi ka flív zvolala.õ*).⁶⁶ Na konci románu také Tm pán osv tluje svou škletbuõ jako d sledek flárlivosti (š *vyznal se [Tm pán] se jí [Evi ka], co vytrp l, mysle, fle si ho dosti neváflí, po vzd lan j-ím muflí vedle n ho touflíõ*).⁶⁷

Stejným zp sobem také m fleme pohlífler na vysvobození rodu Potockých. Stará flena z hor prorokovala mlyná in matce, fle pouze ctnostná a v rná flena, která bude Potockým flehnat, zru-í Józiny kletbu. Evi ka, jakoflto nevlastní dcera mlyná ky, je k tomuto úkolu zdánliv p edur ena, sama je tedy podle Janá kové sou ástí legendy,⁶⁸ av-ak na druhou stranu ona sama se k tomu svobodn rozhoduje (je v-ak nepopiratelné, fle její výjime nost není náhodná).

⁶⁵ POHORSKÝ, Milo-. *Dílo Karolíny Sv tlé*. In SV TLÁ, K. *Je-t dské povídky*. 2. vydání. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a um ní, 1955. str. 16.

⁶⁶ Sv tlá (1974), str. 175.

⁶⁷ Tamtéfl, str. 196.

⁶⁸ Srov. s JANÁ KOVÁ, Jaroslava. *Karolína Sv tlá (1830 ó 1899)*. In LEHÁR, Jan a kol. *eská literatura od po átk k dne-ku*. 2. vydání. Praha: Lidové noviny, 2006. str. 280. ISBN 80-7106-308-8 (IV).

Nakonec vidíme, že celý rod Potockých je mezi lidmi chápán jako zvláštní úkaz, místní zajímavost, jako rod obestřený pověstmi a povídačkami (š *Dosud Potočí je – pozbývají, jak se oflení?* ⁶⁹ i na jiném místě : *Štací sousedé stojí na tom, že to na [Potočí] chodí, poněvadž z toho stavení před dávnými lety zabil bratr bratra; sousedky zas za to mají, že jim někdo uaroval ze msty* ⁷⁰). A přesně podle lidového způsobu se jejich osudy stávají předem temnými ve věrných rozmluvách např. starých přátel tak, jak to zafila sama Světlá, když v Podječídí přebývala.

Šobzvlášť ale změny se moje náhledy, jak mi byl konec napopán předstup na pec.

Kdo se tomu usmíje, že na to kladu zvláštní důraz, toho vřelou velmi lituji. Neví patrně, že má pec ve venkovské sednici tentýž význam jako le coin de feu u mramorových krbů v městských nádech salonech.

Na pec si sedne po večere i hospodyně, dříve ti, služebné, nějaká kmotra, domácí pes, kočka i flebračka, mající na své pouti po vřelých v stavení tom stálý nocleh.

Dříve ti vypravují, neřeknou, jak si hrály na pastvu, služky, což dříve laly na polích, hospodyně, jak to bylo mezitím doma, a flebračka předisp je k všeobecné zábavě s chronique scandaleuse v celé krajině sebrané. ⁷¹

Tímto způsobem se tedy právě Evička nejprve dozví o jakémsi zvláštním zatížení rodu Potockých, poté dokonce vyslechne domněnku o prokletí rodu z úst dcery osoby, která v domě Potockých sloužila, tedy téměř z první ruky.

Určitou mystičnost místa, kde se nachází statek Potockých, podporuje existence kříle, který je řívkou připomínkou smrti Józky a tedy i symbolem šprokletí rodu; u něho Evička potká poprvé svého pána, u něho se schází s Ambrošem a před ním se jí zjeví Józka. Autorka tedy obyčejný hrob opíše ve svém stylu povýšuje a předtává i v tomto nadpřirozeného, v místě, kde se stýká svět reálný a metafyzický, jak je tomu v pověstech a pohádkách. Nakonec i samotná fabule románu je vlastně pohádková o motiv ctnostné dívky, která svou obětí zproští rodinu prokletí, se objevuje například v pohádce Sedmero krkavců.

⁶⁹ Světlá (1974), str. 51.

⁷⁰ Tamtéž, str. 52.

⁷¹ SV TLÁ, Karolína. *Předmluva k povídce Lama a jeho dítě*. 1. vydání. časopis Zlatá Praha: 1864. In TPI ÁK, Josef. *Ještě dské povídky Karolíny Světlé* in SV TLÁ, K. *Ještě dské povídky*. 2. vydání. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1955. str. 522.

Karolínu Sv tlu v-ak p es v-echny tyto aspekty nem fleme za adit mezi lidové vyprav e jako Boflenu N mcovou, protofle nezachovává vyprav ský styl venkovských vyprav . Sv tlá je sb ratelka r zných forem lidové slovesnosti, ze kterých si pak vytvá í vlastní dílo a ne ídí se pravidly lidové slovesnosti. Podle Pohorského totifl narativní styl Sv tlé sice vyufflívá ná e ních výraz (sutenec, luho- , oudno, foucmouk), místy i jednodu-ích v tných konstrukcí, ale soub fln s tím zase astokrát poufflívá dlouhých monolog se sloflitou v tnou stavbou i metaforami, jeffl p sobí afl pateticky.⁷² Je tedy z ejmé, fle jazyk zde není prost edkem charakterizace postav,⁷³ jak je tomu u pozd j-í literární generace (Preissová, Stroupeffnický) a u její p edch dkyn Boflenu N mcové.⁷⁴

2. 1. 2 Žena a její zobrazení v Kříži u potoka

fienské hrdinky a jejich morální dilema jsou nejzobrazovan j-ím tématem Sv tlé. Její hrdinky jsou podle vzoru romantického velmi emotivní, citlivé, plné vzne-ených idejí, Karolína Sv tlá v-ak nevytvá í dva ernoblé sv ty (flena-éterická bytost a flena-bojovnice), ale slu uje tyto dva prvky v jeden a p idává svou morální filosofii a osobní zku-enost. Romantickou diferencovanost od okolí jim v-ak ponechává (*šByla vysoká a -íhlá jako je abina. Av-ak bylo mnoho d v at, které m ly také hebký vlas, ztepilý vzr st a jasné o i, jako m la Evi ka, ale ona byla mezi nimi p ec jen nejhez í, ani fl mohl lov k práv íci pro (í) Jediný mlyná o to se pokusil, tvrd , fle to jsou -lechtné my-lenky, které jevíce se jí v tazích a hnutí ji tak krá-í.õ*).⁷⁵

Ve v t-in autor iných vesnický zam ených d l se hrdinky lásky vzdávají (krom vesnických román v etn povídky P i-la do rozumu, Lama a jeho dít , Hubi ka), poté je zde n kolik men-ích próz, v nichfl se hrdinka vzdává n eho ve prosp ch svého milého (Skalák, O krej íkov Anefke, Lesní panna), poslední skupina zahrnuje povídky p eváffn humorn lad né ó hrdinka je v lásce spí- pasivním lenem

⁷² Pohorský (1961), str. 130.

⁷³ Srov. s ech (1907), str. 190.

⁷⁴ Jazyková charakteristika ve smyslu národopisném je u N mcové nejvíce rozvedena v Pohorské vesnici, kde je krom spisovné e-tiny poufflito chodské ná e í a sloven-tina.

⁷⁵ Sv tlá (1974), str. 39.

(v t-ínou také nep íjatá okolím) a její milý o ni musí bojovat (Námluvy, V trn , Blázínek).

Hrdinky Karolíny Sv tlé se tedy li-í spí-e mírou velikosti své ob ti, jinak jsou vřdy v lásce vá-nivé (ve smyslu, fle milují beze zbytku a opravdov) ó podle Leandera echa Sv tlá lásku pojímá jako flivel, který lov ka zasáhne a lov k s ní musí bojovat.⁷⁶

Také v K ífí u potoka se flenské postavy odli-ují mírou nesobeckosti a tedy mírou ob tovaného -t stí. Nejvý-e v této hierarchii sv domí stojí samoz ejm Evi ka, která nejenfle p edem touflí po vykonání n eho velikého a poté dobrovoln svoluje k vykupujícímu s atku, ale v nejt fl-í chvíli dokonce zapírá svou skute nou lásku jí tvá í v tvá . Hned za ní v-ak m fleme postavit paní mlyná ku, která se vdává za star-ího mlyná e z povinnosti, ani fl by hled la na sebe. Po smrti mlyná e m fleme sledovat, jak sv domit si mlyná ka vybírá flenicha op t ne kv li sob , ale kv li mlýnu a zachování jeho dobré pov sti (*š to je asi lov k povedený, neumí ani jak se pat í pozdravit (í) Takový pán do té mé pohorské klapa ky ani se nehodí, ten a panuje na Jize e. Kdo jednou sem se dostane, musí mít na prstech mozoly a ne zlaté krouflky, õ*⁷⁷ na jiném míst o dal-ím nápadníkovi: *š Ten by se sem práv hodil; jen pohlédn te, jak hltav leze po ty ech po mlýnici, ka fldý prá-ek mouky smetaje. Co by d lal, kdyby to -lo z jeho? Hádal by se se mnou zajisté o ka fldou -petku, jí fl bych cht la dop át chudým, a já chci nadál dávat jako za nebo fltíka, a to v jeho jmenu. õ*⁷⁸). Je v rná svému minulému man flelovi i odkazu své matky, slufky u Potockých. Pro ni cht la vychovat dceru a vdát ji tam, a tak zaplatit domn lý mat in dluh.

Uprost ed se nachází mlyná ina matka (Józina slufka), která má dobré srdce a pracuje na statku, aby její matka dostávala chléb, zradí v-ak Józu kv li vlastní rodin . Ob tuje tedy n koho jiného ve prosp ch svých blízkých.

⁷⁶ ech (1907), str. 167.

⁷⁷ Sv tlá (1974), str. 30.

⁷⁸ Tamté fl, str. 32.

Další kategorie zahrnuje protiváhu Evi ky, Józu (podle epkové je Evi iným soupelem právě kletba rodu Potockých).⁷⁹ Józka je totiž po Evi ce nejpropracovanější flenskou postavou; známe její povahu, vzhled, rodiče, sourozence, způsob života atd. Příběh o Józe je druhou dějovou linií románu a lze říci, že bez něho by celá fabule o Evi in záchraně rodu Potockých nedávala smysl na rozdíl od ostatních drobných vyprávění, která lze vynechat, nebo jejich absence ideu románu neohrozí (řivot starého dolanského mlynáře, stárkově povídání o jeho vztahu k Trávnické Baru-ce, Ma i ina milostná historie, nakonec i vyprávění o bratrovraždě u kapli ky). Józka je navíc v podobné situaci jako Evi ka, e-í jí však v kontrastu s Evi kou o vzdává se lásky, z stává však tvrdohlavá a plná nenávisti, zamiluje se velmi naivně a šbezhlavě, zatímco Evi ka je racionální, moudrá a vyrovnaná. I ve vztahu k Ambroflovi nejdříve stojí hlavně o jeho obrodný vliv na vesnici, ne o jeho lásku k sobě.

V protichůdných pístupech Józy a Evi ky můžeme vidět také polemiku romantismu s realismem; Józka miluje silně, když není milována, celou osobností nenávidí, nakonec když je podvedena, raději umírá vlastní rukou, než aby slevila svému srdci. Evi ka také miluje, ale dává přednost blahu budoucích generací Potockých, chce vychovat svou dceru, své srdce tedy opanuje, skryje dokonce svou oprávněnou nenávist vůči Ma i ce, je klidná trpitelka a nakonec vítězí. Karolína Světlá tedy, a na první pohled působí její díla romanticky, je ve svém pojetí lásky realistická. Na druhou stranu způsob, jakým je etický konflikt zobrazen, a často i zobrazované hrdinky jsou opět romantické.

Posledním typem flenské postavy je Ma i ka, její je však popisována pouze jednostranně, její charakter je naprosto negativní. Lze ji vylíčit jednou nečností o je proradná o a tato vlastnost jí z stává po celou dobu. Jejím záměrem je získat od Tě pána -aty, s ním se povyrazit a pokádlit Evi ku a v ní se pomstít i v-ěm flenám ve vesnici. I když za ní půjde Evi ka prosit za Tě pána, je neústupná a Evi ku v jejím utrpení je-ť ponífluje.

⁷⁹ epková (1977), str. 51.

Kromě etického postoje a schopnosti neziřet milovat obohacuje Karolína Světla své hrdinky je to schopnost společenského působení. V Káňkách u potoka jsou takto vybaveny pouze dvě postavy, Evička a její přítel. Přestože Evička je hlavní postava, zásluhy okolí nemůžeme upírat ani její přítelovce, a postav vedlejší. Mlynářka totiž v něm zachovává pověst dolanského mlýna (nechává ho otevřený flebrákem na nocleh) a také podporuje Evičku v jejím tenise, čímž ji vede ke vzdělanosti a později k prosperitě manželovi a vesnici.

Evička však ufl svým vzděláním a láskou ke knihám (cofl autorka zdrazuje) ovlivuje své okolí, například šmldýř mlynář si od ní nechá předčítat (š *Škde je v domě taková tenáka, pravíval, Šam musí být i noviny, jedno patří k druhému-[í] ŠTedy nám pověz, kterak se ten svít otáčí, na schovance si fládal pisednuv k ní.*)⁸⁰ Dále se Eviččin osvobodný vliv ukazuje v tom, že vede Těpána k tomu, aby se stal členem vesnického výboru. Přestože to nejprve odmítne, díky Eviččin lásce se proměňuje a stává se dokonce předním ve výboru. Domníváme se, že největší vliv má Evička na Ambrože, jenž jde předkladem v morálce, dodává mu naději a víru, že povznese rod Potockých zpátky na bývalé přední místo v kraji a Ambrož se chce řídit jejím předkladem. Sám jí to doznává slovy: *š Vzchopím se a budu chtít, abys byla tak pyšná na mne jako já na tebe, abych tě tak těl jako ty mne. Vyniknu po boku tvém a bude o mně mluvit a mne flehnat celá krajina, země celá, jak toho si fládá-ř*⁸¹ Evičina pro Ambrože spásná role je završena Ambrožovou záchranou dříve nenáviděného bratra, kterého nejenže vytrhne z finančních potíflí, ale nakonec mu i zachrání flivot za cenu flivota vlastního. Těpán se sice díky Eviččin vřstnosti a jejímu pokornému odprošení Maiky obměkčuje a má možnost se vrátit zpátky, ale ve vývoji postavy Ambrože můžeme vystopovat více zásadních změn. Ambrož má své smýšlení o Evičce, dále se vyvíjí i jeho charakter, o ufl není tolik mrzutý a zahoklý, hraje si s Eviččinou dcerou, největší je však jeho přeměna ve vztahu k bratrovi, jak bylo eeno výše. Ambrož se tedy díky Evičce zásadně přeměňuje zevnitř, cofl je ve srovnání se Těpánem nejméně stejná změna. Těpán se sice zásadně mění zvenku, o z opilce a hrubiána se stává slušným a estným

⁸⁰ Světla (1974), str. 41.

⁸¹ Tamtéfl, str. 184 a 185.

lov kem, ale nem ní se p ítom jeho povaha, která je otev ená, veselá a společ enská, v opilosti byla pouze tato společ enskost vrhena –patným sm rem.

Podle epkové tkví p ínos románu také práv v zobrazení fleny, která je moderní a pokroková, vzd laná a schopná podílet se na *š osv tové a výchovné společ enské innosti*.⁸²

2. 1. 3 Sociální otázka v Kříži u potoka

Sociální otázka je pro Karolínu Sv tluou v její vesnický orientované tvorb jednou z pozorovaných skute ností, ne v–ak prvo adým zájmem jako je práv morální postoj hrdinky.

Poprvé se sociální téma ve vesnických prózách Sv tlé objevuje v povídce Sefka (1858), poté v Lesní pann (1963) a ve Skalákovi (1863). U prvních dvou povídek zp sobuje p íslu–nost k niš ímu stavu, která je daná, u hrdinek je–t hlub–í pád a vyús uje v tragédii. V obou p ípadech je v–ak sociální problém je–t propojen s touhou po od átém domov . P edev–ím ale není v t chto dílech zobrazováno e–ení sociální nerovnosti apod., jde o sledování osudu individualit (Lesní panna nezapadla do hrab cí společ nosti, opou–tí tedy i s d átkem svého mufla, Sefka je usouflena bídou a steskem po domov).

Skalák je v–ak oproti prvním dv ma prózám pon kud dál. Nejenfle zde ufl je otev en poukázáno na rozdíl mezi Skalákem a ostatními vesni any, je i psychologicky odkryt pravý d vod odcizení (charakterový neduh rodu), cofl je typické pro Sv tluou a opakuje se to i v K íři u potoka, kde v–ak mravní pokles rodu nezp sobuje p ímo odcizení od lidí, ale ne–t stí rodu samotného. Také se v této povídce poprvé objevuje motiv p eklenutí tohoto rozdílu díky lásce dívky, Skalák se p esto nakonec zvrhne a umírá. V K íři u potoka v–ak Evi ka dociluje opravdového, hlubokého obrácení svého manfla (úm rn její nadlidské ob ti).

V úplném záv ru povídky se v–ak je–t vyskytuje p ímá obflaloba m –anských dam a pochybnost o jejich ctnostech. Tento motiv je ur ítým poz statkem p edchozí

⁸² epková (1977), str. 54.

autor iny tvorby, která zpracovávala příběhy ze flivota st ední vrstvy (z nífl autorka sama pocházela), které se ásem stávaly více kritickými. Vesnická próza ufl kv li své tematice tento prvek v t-inou postrádá, nedochází v ní ke konfrontaci mezi m – anstvem a chudým, prostým lidem (výjimkou je Skalák, Lesní panna a Kant r ice). Jednotlivá díla mají totiž za ú el popsat n jakou výjime nou postavu Podje-t dí (sedlák Anto-, lama) i n jaký povahový rys je-t dského lidu (Hubi ka) nebo seznámit s n jakou veselou p íhodou (Námluvy, Kterak se dohodli) atd., tedy týkají se pouze podje-t dského prost edí.

Ve shod s Pohorským tedy m flme tvrdit, fl *špole enské rozpory vytvá ejí jenom pozadí jejích d l. Tak otázka vým nká ská, rozpory mezi statkem a chalupou, proletarisace ásti vesnice z stávají bu zcela stranou, nebo jen na okraji jejího díla, nebo postavy Sv tlé vyr stají a flíjí ve výjime ném, asto patriarchálním prost edí, (í) v n mfl pán nebo sedlák flíje s eledí jako s rodinou.*⁸³ Názorn to dokládá Józin p íb h. Z textu pochopíme, fl Franík je sedlák a starý Kobosil chalupník, jejich vzájemné stavové vztahy v-ak nejsou n jak zvlá- popsány, proto fl rodina Kobosil se vymyká mezi ostatními rodinami. Autorka se zam uje práv na tuto výjime nost (starý Kobosil si nechává za dceru je-t platit, proto fl svou pílí vydá za eledína)⁸⁴ a na vztahy uvnit této zvlá-tní rodiny. Sociální problém není dále rozvíjen také proto, fl pro autor in tv r í zám r je d leflitá p edev-ím povaha Józy a její vztah k bratr m Potockým (kdyby Józka netrpla absencí normálních p átelských vztah v rodin , ur it by Mik-ovi nenalet la a hned by prohlédla jeho zám r).

V K íffi u potoka se v-ak objevuje jedna situace, která Pohorského názoru odporuje. Tato scéna je jednou z nejautenti t j-ích v románu. Jedná se o Tfl pánovu volbu do p edsednictví obce, kde se projevuje vztah sedlák k mén majetným obyvatel m. Bohat-í se necht jí vzdát ani kousí ku svého majetku pro zlep-ení podmínek flivota chud-ích a nesouhlasí se Tfl pánovými demokratickými p edstavami (*šAle p edev-ím nutná jest u nás zálofna ve prosp ch nemajetných spoluob an , z nichfl bychom*

⁸³ POHORSKÝ, Milo-. *Dílo Karolíny Sv tlé*. In SV TLÁ, Karolína. *Vybrané spisy, svazek I. Je-t dské povídky*. 2. vydání. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a um ní, 1955. str. 26.

⁸⁴ Viz Sv tlá (1974), str. 81.

*nebrali žádného zisku. Kdo by se zdráhal tak malou áste ku ob tovat, nech uváří, fle tím zabezpe uje zároveň sv j majetek. ím mén v obci chudiny, tím mén zlod j .õ).*⁸⁵ Rozhodnou se ho zdiskreditovat, nakonec dojde i ke rva ce. Z této a jí p edcházející situace, kdy sedláci u hostinského vyjevují své spády a svou chamtivost, lze pochopit dost ze skute ných pom r na vesnici.

Co se týká p edstavy sociální rovnosti a my-lenky ideální spole nosti, Sv tlá ji nezobrazuje explicitn (jako N mcová v Pohorské vesnici), je v-ak p ítomna v mnoha jejích dílech. Problém ideální spole nosti Sv tlá e-í p edev-ím prost ednictvím výrazné individuality, která je schopna nerovnosti a rozpory n jak p eklenout (a v t-inou se jedná práv o morální rozpory neř o sociální), tedy snaží se dobe vést spole enství, nap . Anto-, Evi ka, Frantina atd.

Ve Vesnickém románu v-ak autorka p ímo zmi uje obec Ochranov (š *ŠV Ochranov není ni bohatých, ni chudých, ÷pokra oval Anto-; Škařdý ob an má tam svou práci, schopnostem jeho p im enou. ÷õ*),⁸⁶ v díle je v-ak tato obec vyná-ena p edev-ím pro svou spravedlnost ve v cech morálky, jsou zde povoleny voln j-í svazky atd. Sv tlá tento problém tedy op t nahlíří spí- z hlediska osobního (ne e-í problém vesnice, ale problém jednoho lov ka).

V K ířfi u potoka se jako ideální z ízení objevuje statek Potockých v minulých letech (ve vzpomínkách Ambrofle: *š Ó, jací to byli lidé a jaké to m li my-lenky! (í) V ned li sv tili den Pán p ípravující léky, které zdarma rozdávaly, a piln zchodávaly celé okolí, zdali v n které chatr i kdesi nemocný neb stá ím sklí ený toufeln samaritánských se nedovolává slufleb. A jak k fienám pro léky, tak chodívali lidé zas k mufl m pro osv tu a radu.õ*⁸⁷). Op t v-ak v tomto p ípad není nositelem spravedlivé spole nosti samotné uspo ádání í normy, ale skupina výjime ných jedinc (rod Potockých).

⁸⁵ Sv tlá (1974), str. 199 ó 200.

⁸⁶ SV TLÁ, Karolína. *Vesnický román*. 1. vydání. Praha: eskoslovenský spisovatel, 1973. str. 137. Dále pouze Sv tlá (1973).

⁸⁷ Sv tlá (1974), str. 175.

3 SROVNÁNÍ BABIČKY BOŽENY NĚMCOVÉ S KŘÍŽEM U POTOKA KAROLÍNY SVĚTLÉ

U Bofleny Němcové a Karolíny Světlé, prkopnice venkovské prózy a její pokračovatelky, lze vysledovat mnoho styčných míst jak ufl na poli osobním, tak na poli umleckém.

Obě byly zklamány ve svém klíčovém milostném vztahu, obě byly nespokojené s prostředím, v něm žily. Osobně se znaly a byly určitou dobu i velmi blízkými přítelkyněmi (možná těmi nejbližšími, nebo sdílely své názory na literaturu).

Zaměřovaly se na ztvárnění prostředí stejného charakteru (venkova), jejich umlecký zájem byl do určité míry shodný (obě usilovaly o představení venkovského lidu a jeho předností, dále obě chtěly zobrazit výjimečnou individualitu jako vzor pro své současníky). Jejich metody se také z větší části shodovaly (sbíraly lidová vyprávění různých charakterů, zajímaly se o jazyk vesničanů, jejich způsob života, jejich svetonázor atd.).

Na druhou stranu však obě autorky vzdaluje politicky odlišné prostředí. Boflena Němcová žila ještě za tzv. Bachova absolutismu a i po něm byla pod policejním dohledem, zatímco Karolína Světlá tvořila ufl v době, která přinesla uvolnění atmosféry a možnost nových a radikálních názorů.

Také bylo rozdílné jejich sociální zázemí. Boflena Němcová pocházela z prostředí střední vrstvy (v důstojnické službě), kterou však nelze považovat za měšťanskou (ta obývala v té době Prahu, se nestala měšťanskou (není tedy divu, že v jejích dílech není maloměstsky kritizováno tolik a v takovém množství jako u Světlé obojí v jejích raných dílech). Karolína Světlá naopak pocházela z měšťanské třídy, poase se však zaměřila od ní distancovala a dokonce ji i ve svých dílech kritizovala.

Dále obě autorky rozdíluje odlišnost jejich povah, osobní a tvůrčí vývoj, v neposlední řadě způsob psaní, který je však pro tuto práci nejpodstatnější.

Obě autorky totiž spojovaly autentické prvky s určitou mírou fikce, která byla dána rozdílnou životní zkušeností, povahou atd., jak už bylo zmíněno výše. V dílech obou spisovatelek se také spájí romantismus s realismem, což je patrné na vytváření postav, konstrukci děje, zobrazení prostředí a tvorbou záměru díla.

Na těchto tématech sledovaných na stejnéjích dílech obou spisovatelek o Babičce a Kříži u potoka můžeme analyzovat rozdílnosti a shody ve způsobu uchopení výše zmíněných prvků, především však na zobrazení témat typických pro spisovatelky 19. století.

3. 1 Lidovost v Babičce a v Kříži u potoka

3. 1. 1 Odlišnost žánrů

Obě autorky se liší v první řadě ve zvoleném literárním žánru dle obrazy venkovského života a vesnický román, od kterého se odvíjejí i odlišné tvorbě cesty, kterými se spisovatelky vydaly. Nebudeme se zde zabývat tím, proč autorky zvolily právě tyto odlišné žánry, nebo v tom hrálo roli příliš mnoho faktorů, například doba, literární tradice, vzdělání autorek atd., budeme však sledovat jejich dopad na dílo.

Spisovatelky si také pro svá díla zvolily relativně nové formy, které uchopily osobitým způsobem. Už tento faktor nám může mnoho povědět o jejich odlišném stylu tvorby.

Obrazy venkovského života Babičky a Kříže u potoka implikují vyprávění menšího rozsahu, které bude zaměřené národopisně. Podle Janákové tak bylo v tehdejší době zvykem. Také však uvádí, že Babička tuto formu užívala ve velkém rozsahu⁸⁸ (autorka v díle vytvořila několik vyprávěných pásem a rozšířila tuto formu i o množství postav). Babičku tedy nelze přímo pojmenovat jako obraz, a když je považován za předchůdce povídky, která se plně rozvinula až v realismu.⁸⁹ Dílo však není ani povídka, protože má na rozdíl od obrazu nosit fabuli. Babička by žánr povídky přesahovala oproti

⁸⁸ Janáková (2007), str. 154 a 155.

⁸⁹ TÁBORSKÁ, Jiřina. *Povídka*. In VLAŠÍN, Petr a kol. *Slovník literární teorie*. 2. vydání. Praha: Československý spisovatel, 1984. str. 288.

svým rozsahem, rozstřípností do menších narativních úseků a nevýrazným závěrem (téměř absence pointy).

Babička je dělena na několik menších celků (kapitol), které se od sebe liší tematicky a jsou v kontextu celého díla značně samostatné; mají vždy úvod, zápletku a závěr. Lze je číst i samostatně, nezávisle na pořadí. Jsou spojeny a chronologicky seazeny pouze díky celkové kompozici díla, která je vystavěna na střídaní ročních období. Dílo však nelze zařadit ani do řádku rámcové povídky. Jednotlivá menší vyprávění jsou totiž zakomponována do větších celků nepravidelně. Někdy se objevují jako samostatné příběhy vložené do hlavního (smutná historie o Viktorce), jindy zase jsou ve zkratce řečeny při krátkém rozhovoru (povídání pana Beyera o trestanci). Náměcová tímto způsobem však velmi autenticky napodobila mluvu břeňského člověka, její text plyne ladně, přirozeně, a právě proto není příliš systematickým.

Můžeme se také domnívat, že autorka se chtěla pokusit vytvořit román, neboť v díle ukázala bohatost zpracovávané látky. Pracuje s množstvím detailů, zobrazuje různé drobné a charakteristické příhody (tedy metody moderních spisovatelů). Jí zpracovaný venkovský svět má svou hloubku, sociální rozvrstvenost, kořeny i budoucnost. Pro román je však zachycen příliš krátký časový úsek, který je navíc váse ukotven neurčitě. Postavy se nevyvíjejí. Předeevším však dílo není postaveno na zápletku, která by ho vedla k určitému závěru. Přelíčná osobitost autorky se tedy nemohla štvsnat do určitého literárního řádku, dokonce ani z kompozičního hlediska vrcholné dílo náměcové, Pohorská vesnice, není ještě skutečným románem.

Nepřesností pojmenování díla by tedy asi bylo cyklus obrazů (či pásma obrazů) ze života babičky. V tomto smyslu je na díle znát, jak bylo vytvářeno: spisovatelka vzpomínala na milovanou osobu. Tento prvek nazývá Nonna Kopystjanská *autorskou retrospekci* a chápe ho jako základní dramatický prvek.⁹⁰ Tento prvek je také patrný na vyprávění, který je psaný v první osobě. Staví se tedy jako neosobní a vědomě, ale někdy si neodpře hodnocení (*šona sama, chudák stará*, [babička])

⁹⁰ KOPYSTJANSKA, Nonna. *Formy a funkce retrospektivních narativních vsuvek v Babičce Břeňské*. In PÍORECKÝ, Karel. *Břeňská náměcová a její Babička: Sborník příspěvků z III. kongresu světové literární vědy bohemistiky Hodnoty a hranice*. I. vydání. Praha: Nakladatelství české akademie věd, 2006. str. 166. ISBN 80-85778-53-X.

nem la ufl spaníõ).⁹¹ Na začátku této kapitoly se dokonce vypravává vlivá do anonymního chodce a replikuje jeho přemýšlení (*š Kdyby lov k zvyklý na hlu ný život velikých m st putoval údolím [í], pomyslel by si: ŠJak tu jen lidé mohou žít celý rok. ÷õ*).⁹² Patnáctou kapitolu zase vypravává zakončuje prorokováním budoucího s atku dvou dětí a poukává zde dokonce metafory a přirovnání: *šfiádny netu-il, fle ona [Adélka] sama je ta r fli ka, po nífl Orlík zatouflí, kterou si odnese na sn fhé hory a v úkrytu lesním p stovat bude k svému pot -ení, láska její fle bude svít a blaflenost jeho života.õ*⁹³ Autorský vypravává tedy přerostá místy v personálního vypravatele.

Karolína Světlá si zvolila formu, která bude zaměřena na vývoj jednotlivých postav, hlubší přístup do jejich myšlení a náhledů. Přinesla jako jedna z prvních do českého prostředí skutečný venkovský román. Podle Pohorského ufl se nejedná pouze o *š t í-scén, osob a myšlenek, spojených nepravd podobn vn j-ím kompozičním a d jovým rámcem, jak tomu bylo v t-inou u K. Sabiny nebo G. Pflagra.õ*⁹⁴

Dílo se v průběhu děje obohacuje o další postavy, které mají svůj myšlenkový svět a svůj vývoj. Hlavní fabule je postupně osvětlována historicky i psychologicky, přitom je však dílo těživé a děj má spád. Světlá skvěle zvládla dramatickou výstavbu díla. Skutečná románovost se projevuje v postupném sledování Evičiny výchovy a její nevdomé přípravě na své budoucí poslání, které se jí skutečně podaří naplnit, a přitom utrpí velký životní otřes. Tento proces je nahlížen jak z hlediska etického, tak z pohledu psychologického. Je sledováno, jak se Evička rozhoduje pro své poslání a jak ho postupně naplňuje, přičemž prolévá mnoho vnitřních bojů. Karolína Světlá tedy určitým způsobem položila základy i psychologickému románu.

Klíčovou potoka dále prokazuje znaky románu ve svém zobrazení jakési historie kletby, tedy vývoje několika generací rodu, zabíhá do širokých souvislostí. V románu se však v nich přecházejí právě touto polyfonií narůstá uflí dějové sepnutí, příběh Józfy je totiž v celkové kompozici díla příliš osamostatněn. Je zajímavé, že

⁹¹ Náměcová (1977), str. 18.

⁹² Tamtéž, str. 23.

⁹³ Tamtéž, str. 168.

⁹⁴ Pohorský (1961), str. 132.

práv tímto prvkem se Sv tlá p iblířila N mcové, nebo toto vypráv ní vložila do úst jedné z postav díla. Románovost také poru-uje malá propracovanost prostředí a životních podmínek obecn (od v, uřitkové p edm ty spojené se životem lov ka atd.), která v-ak výstavbu díla n jak nenaru-uje, protože pro K ířl u potoka je d leřit j-í popis vnit ního sv ta postav.

Vypráv je nepochybn autorský; je v-ev doucí, p itom v-ak neosobní, nehodnotí. V tomto ohledu je patrné na díle mnohem v t-í vykonstruovanost než na Babi ce, tedy i v t-í stylizovanost, která se zra í také v mluv postav.

Podle názvu románu ó K ířl u potoka ó se m řeme domnívat, ře bude spjat s lidovým prostředím, ne v-ak na bázi pozorovatelské, mohli bychom íci ař fluralistické, jak tomu bylo u řánru obrazu (Obrazy z okolí domafflického, Obrazy z Rus) a svým zp sobem i u Babi ky, ale ře se v díle bude odvíjet ur itý p řb h spjatý se zmín ěným p edm tem (i místem). Vidíme tedy, ře Sv tlá se uřl v prvním tv ř ím kroku li-í od N mcové.

Dále vypráv ní není uvedeno řádným osobním pojednáním a od vodn ěm vzniku díla (jinak také vřkazem řená m díla), jak je tomu u N mcové, která nastoluje práv svou úvodní vzpomínkou na svou skute nou babi ku atmosféru autenti nosti a ta je zachována v celém díle.⁹⁵ Sv tlá tedy neimplikuje jako N mcová zobrazení skute né postavy, kterou by osobn řnala.

Ve svém prvním je-t řském románu, který vy-el pouze o rok d íve než K ířl u potoka, v-ak Sv tlá v p edmluv řpromlouvá o Je-t du, o jeho lidu, jehořl specifi nost řd raz uje, a v posledním odstavci je dokonce pojednáno o hlavní postav románu a popsán zp sob, jakým je reálný p edobraz hlavního hrdiny Anto-e Jirovce zobrazen v díle. Sv tlá se tedy stejn jako N mcová odkazuje na autentickou osobu a nechává na řená i, aby řhodnotil její řivot (*ř Zdali je hoden vzpomínky tak v elé a láskyplné, zdali, si řaslouřil obecného uznání bez boje, řzná*

⁹⁵ Srov. s N mcová (1977). Nelze se také řdivit tomu, ře literární v řci následující generace se v novali řproblému autenticity Babi ky Bořeny N mcové, jak napovídá první N mcové řřivotopis od V. Tilleho.

se z t chto arch , v nichfl fítí jeho vnit ního odlesk.õ).⁹⁶ Na druhou stranu se v-ak autorka v poslední v t p iznává k zam ení na vnit ní flivot hrdiny, cofl sv d í o vlastním um leckém zobrazení hlavního hrdiny, které se mořná vzdálí realit . K ífl u potoka oproti Vesnickému románu postrádá p ímé p íhlá-ení k reálné p edloze, m fleme p edvídat, flé autorka uplatní v t-í míru vlastní iniciativy v tvorb fabule, zobrazení prost edí atd.

3. 1. 2 Cykličnost a linearita

Bořena N mcová tím, flé svoje dílo konstruovala podle kolob hu venkovského flivota b hem kalendá ního roku, zam íla se na podrobné sledování flivota jedné postavy probíhající na pozadí zm ny ro ních dob a na malé plo-e, dosáhla velmi plastického, flivého a autentického zobrazení flivota jednoho lov ka. Na základ proflívání oby ejných v cí a názor na n ukázala i vnit ní, my-lenkový sv t hlavní postavy.

Sv tlá svá díla nevystav la na p írodním kolob hu, tedy na cykli nosti, která je tak typická pro my-lení venkovského lov ka, který je závislý na opakování p írodních d j atd. V jejím díle se objevuje naopak linearita, je v-ak obohacena determinismem v podob kletby. Sledujeme osudy t í milostných trojúhelník ó nejd íve bratrovrařda kv li lásce k dívce u kapli ky, poté Józina smrt zp sobená dv ma bratry, Mik-em a Franíkem, a naposled Evi ka, op t ve vztahu k dv ma bratr m, Tř pánovi a Ambrořovi. Tato osudovost je základním tématem K ífle u potoka, nebo román je postaven na vzpou e lov ka proti p edur enosti, danosti atd., cofl je rysem antických tragédií (Sofokl v Oidípus), romantismu (Erbenova Kytice, kde v-ak hrdina podléhá sudb a je potrestán, nap . v básni Vodník, Svatební ko-ile, Tř drý den, Vrba).

Jak ufl bylo zmín no vý-e, pro Babi ku N mcové takový romantický konstrukt fabule není typický, tedy v tomto sm ru je více realistická. Tuto tezi v-ak poru-uje p íb h Viktorky, kde Viktorka je o arována kouzlem erného myslivce a poddává se mu (je beznad jn zamilována), vyplní se tedy hrozba staré ková ky, flé ufl je

⁹⁶ Sv tlá (1973), str. 14.

Viktorka v moci myslivce. P íběh Viktorky má fleme ve srovnání s flivotem babi ky chápat jako polemiku romantismu s realismem.⁹⁷ Práv ve vyprávění o Viktorce a v bec v její postavě je tedy nejhutnější soustředění romantismus N mcové, jinak je v-ak Babi ka zaměřena na realistické ztvárnění skutečnosti.

Dále se p edur enost u Sv tlé objevuje nejen jako hlavní dějový princip díla, ale také je zakódován v samotné hlavní postavě, v Evi ce. Je p edur ena k tomu, aby zachránila rod Potockých (je sice nevlastní, ale p ece dcerou dcery Józiny slufky, která se podílela na Józin zradě).

Sv tlá má tedy ufl od začátku s postavou určitý plán, který má být vyplněn a tím se má zjevit špravda románu, tedy teze díla. A právě tento aspekt je další základní rozdíl, ve kterém se liší obě autorky. Bofena N mcová nechává pouze znovu offit jí milou osobnost, zatímco Sv tlá nejenfle tvoří novou postavu, ale navíc jí diktuje flivotní program, tedy cíl, kterého má dosáhnout, aby se zjevila Sv tlé idea.

3. 1. 3 Odlišné zobrazení venkovského života

Sv tlá se tedy konstrukcí a ideou vzdaluje lidové tvorbě, která je zaměřena na popis b flného flivota a pou ení se z jeho kolob hu (r ení, po ekadla, pranostiky). Odlišuje se i tím, fle chápe vztah lidu k p írodě jinak nebo ho nezobrazuje v bec. V jejích dílech je absence harmonického souflití lov ka s p írodou a z toho plynoucího smí ení se se flivotem. Sv tlá ve svých dílech naopak zobrazuje konflikt, drama, vzpouru proti n ěmu danému.

P íroda vystupuje jako pouhé pozadí; m ní se na základě vnitřního rozpoložení postav (n kdy p ipomíná afl škrajinu du-ě dekadent) i charakteru dané situace. P íroda není zobrazena jako moudrý spole ník lov ka (myslivc v smrk, babi ina jabl ka, která s ní usychá, Viktor ina borovice) i jako mocný flivel hodný strachu (bou ka ó šboflí posel,ě která usmrtí Viktorku, povode), jak je tomu v Babi ce. Její místo p ebírají pov ry, kouzla a magická místa (obcování s ertem, zjevování se Józy, kletba Potockých, kapli ka jako místo prosáklé vrafdou, k ífl u potoka jako místo zpe et ní Evi ina rozhodnutí).

⁹⁷ Viz kap. 1. 1.

S tímto úzce souvisí i zobrazení zvyk , které u Sv tlé plní spí– funkci vytvo ení situace pro zápletku (svatojakubská noc se stane prost edkem o arování Józy). Mají tedy druho adé místo, zatímco N mcová v nich spat uje hlavní význam. Nejenfle je velmi podrobn popisuje, navíc je dokonce prost ednictvím postav rozebírá, porovnává formy jejich slavení (zvyk strojení váno ního strome ku), n kde je zase naopak p ehodnocuje (sv. Lucie).

Tento dal-í rozdíl v pojetí lidovosti u obou autorek lze dob e analyzovat nap . na zobrazení svatby jako jedné z hlavních lidových slavností, a také protofle je d leflitým bodem v milostné zápletce a vyskytuje se u obou autorek. U N mcové je popisována svatba Kristly a babi ky, u Sv tlé svatba Józy a svatba Evi ky. Boflena N mcová popisuje svatební p ípravy probíhající den p ed svatbou, dále svatbu samotnou (ne v–ak s ob adem v kostele). Následující hostina a v bec svatební veselí, které trvá v památný den afl do ve era, jsou v–ak podrobn zaznamenány i s písni kami, vyskytují se i pr povídky štlampa eš.

U Karolíny Sv tlé jsou sice zobrazeny námluvy, které Babi ky obsahuje pouze ve zkratce (v p íb hu Viktorky), ale svatba samotná je popsána pouze z hlediska vnit ního sv ta hrdinky. Evi ka lituje nep ítomnosti fienichova bratra Ambrofle, který ji m l vést k oltá i, zamý–lí se nad úd lem zachranitelky kletého rodu, který ji eká ó *š Zapomínala v–e nad úlohu ji o ekávající; u porovnání s tím, co na z eteli m la, v–e ostatní se jí zdálo malicherné. P ípravujíc se na úkol sv j, nazna ujíc si dráhu, kterou se za ním bráti bude, víc a více v duchu se p esv d ovala, fle si ji b h zvolil, aby napravila, co jiná spáchala.*⁹⁸ V románu se ani u p íb hu Józy nevyskytují popisy lidových zvyk p i svatb , písni . Dokonce ani není n jak blífle popisován od v, pouze o Evi ce je napsáno, *fle š si ji vystrojila [mlyná ka] jako dcerku z mlýna,*⁹⁹ nechala jí u–ít krásné –aty, na krk pov síla zlatý –perk a na hlavu poloffila v nec. To v–e má v–ak slouffit zd razn ní Evi iny výjime nosti, která se týkala jak charakteru, tak vzhledu.

⁹⁸ Sv tlá (1974), str. 117.

⁹⁹ Tamtéfl, str. 116.

Karolína Sv tlá se tedy i v zobrazení lidových slavností, které jsou bohaté na místní zvyky a i nepozorného pozorovatele mohou zaujmout, zam úje na popis du-evního stavu hrdin , národopisné detaily pro ni mají afl druho adé místo, jak ufl bylo e eno vý-e.

Co se týká prost edí, ob autorky zasazují svá vypráv ní do reálných podmínek, podn tem ob ma byla skute ná místa. Op t se v-ak každá z autorek li-í v uchopení získaného materiálu. Boflena N mcová nejd íve tená e zasv cuje do podmínek, ve kterých bude postava flít. Za d leflité povafluje i popis babi íny jizby. V pr b hu vypráv ní se seznamujeme i s dal-ími místnostmi Starého b lidla, nakonec i s okolím tohoto stavení, blízkým i vzdáleným (dokonce i s jinými vískami ó fiernov, Svato ovice aj.). Na-ím pr vodcem je babi ka, nov p íchozí, která se zabydluje v dané krajin .

Karolína Sv tlá prost edí popisuje jen do takové míry, nakolik je d leflité pro d j. Spí-e nefl na vzhled í stav v cí se zam úje na jejich minulost ó velmi názorn je to vid t práv na dolanském mlýnu, který není ukotven v ur íté krajin (nevíme nic o blízkých obcích atd.). Dovídáme se sice cosi o p írod , která ho obklopuje (sad, zahrada, rybník, ol-e atd.), nahlíflíme do mlýna, který se zastavil kv li smrti mlyná e, ale vzáp tí nás seznamuje autorka s historií mlýna, s jeho nyní zem elým mlyná em. To samé platí u o statku Potockých, nejd íve se dovídáme, co se tam stalo za pohromu, tedy jsme p edev-ím zpraveni o jeho minulosti.

Je patrné, fle autorky se op t li-í v p ístupu k látce z hlediska dobového literárního proudu ó Boflena N mcová p istupuje k látce jako reportérka¹⁰⁰ a spisovatelka, Karolína Sv tlá jako spisovatelka a filosofka.

Boflena N mcová pí-e ve stylu realismu (ne náhodou mnoho realist bylo skute nými noviná i ó Neruda aj.). Podrobn mapuje prost edí a pr zorem do kařdodennosti prosté fleny odkrývá lidový zp sob flivota v jeho podstat . Karolína Sv tlá vychází z reálného prost edí, to ji v-ak slouflí jako inspirace, jak ufl sama dokládá svou korespondencí: *š Starý sedlák nás vodil po jeho polnostech a mn*

¹⁰⁰ Ve 2. kapitole (N mcová [1977], str. 20) je u jedné rostliny dokonce uveden název esky i latinsky.

brn ela hlava, sv t se se mnou neustále to il, [í] V hlav mi za al hned bzu eti n jaký román dívky jako ty hory, po nichfl jsem krá ela.ō¹⁰¹ Takové sv dectví podává i v jiných dopisech, kde vzbuzuje její fantazii t eba venkovská dívka, kterou potkala na toulkách po Je-t du atd. Autor ina tv r í práce tedy spo ívá v offivení objektu ur itou fabulí, lépe e eno ve vtisknutí objektu pe et vlastního zám ru a umíst ní ho do sv ta vid ného autor iným pohledem. Sv tlá tedy s látkou nakládá s v t-í volností. Realistický sv t formuje tak, aby fungoval podle ur itého principu, který má být naru-en jiným principem, který reprezentuje hlavní hrdinka. V konkrétní situaci to je kletba rodu Potockých (i mravní slabost), která se p ená-í na následující generace a je zru-ena naopak silnou v lí Evi inou, její nesobeckou ob tavostí. Autorka se tedy ideov vzdaluje od realismu, který usiluje o p evahu šobjektivního principu v um lecké tvorb , k poznávání objektivních zákonitostí flivota na základ pravdivého poznání reality,ō¹⁰² nebo pod bohatstvím d je odkrýváme ne jádro smý-lení venkovského lidu, ale smý-lení autorky samotné a její flivotní filosofii. Místo typizace Sv tlá tedy nastoluje individualismus, který je typický pro romantismus, p itom v-ak práv v tomto individualistickém, heroizovaném pojetí dochází u autorky k ur ité schematizaci. Její románové hrdinky se svým hrdinstvím opakují, zatímco u N mcové je kařdá postava Babi ky originální, p estofle autorka nesleduje do takové psychologické hloubky jejich my-lení. Zobrazuje je v-ak v jejich kařdodennosti a zdánlivé v-ednosti a tím promlouvá p esv d iv ji.

3. 1. 4 Mluva jako obraz lidu a jako obraz člověka

Poslední sledovanou oblastí lidovosti je jazyk. Domníváme se, fle fládná ze spisovatelek nepouřila v promluv svých postav doslovný p epis mluvy autentické osoby. Ob autorky se v-ak s mluvou venkovan seznámily a ob s ní ur itým zp sobem v díle pracovaly, jak uřl bylo e eno vý-e.

¹⁰¹ Úryvek z dopisu z 18. 8. 1863 in Třpi ák (1980), str. 66.

¹⁰² HE TOVÁ, Jaroslava. *Realismus*. In VLA TřN, Třp pán a kol. *Slovník literární teorie*. 2. vydání. Praha: eskoslovenský spisovatel, 1984. str. 308.

Boffena N mcová pojímá v této oblasti svou Babi ku jako dílo o vyprávění, nebo zde všechny jak významné postavy vypráví. Ukazuje tedy lidové vyprávění v jeho několika typických případech.

Podle funkce ho lze v díle rozdělit do několika typů. Prvním případem je vyprávění se záměrem dovést se nějaké novinky a zajímavé věci. Projevuje se ve formě povídání mezi sousedy, konkrétně povídání u mlynáře, povídání si u rýznburského myslivce (toto vyprávění dokonce přerůstá v samostatný příběh).

V díle se objevují také vyprávění se vzdělávacím záměrem (slečna Hortensie poukáže děti, jak flíjí mravenci) a s didaktickým záměrem (babička vede děti k národnímu uvědomění a poctivému flivotu *ó š Víte, fle jsem zanechala dobré flivobyti, které mi pruský král podával, a rad ji pracovala do úpadu, nefl bych si byla nechala diti odcizit. Milujte tedy i vy eskou zem co matku svoji nade v-ecko, pracujte pro ni jako hodné diti a prorocství, jehofl se bojíte, se nevyplní.õ¹⁰³*).

S tímto úzce souvisí typ se záměrem poradit, jako například babičino vyprávění Kristle o Jiřím (zařiná se jako rada a poté se rozrůstá do samostatného vyprávění, stejně jako u Viktorky) i babičino rozmlouvání s kněžnou (předávání prosté lidové moudrosti).

Dalším typem je vyprávění lovka z dálky, který přináší nevědní zprávy (vyprávění pana Beyera).

Posledním a pozoruhodným typem vyprávění u Babičky Boffeny N mcové je dtské šbrentní, které se v díle vyskytuje na mnoha místech (povídání o kole, povídání s Hortensí aj.), je charakteristické velkou autentičností a skvělou znalostí dtské mluvy a myšlení.

Dále také N mcová uplívá v díle množství specifických lidových pojmenování (ančka, puálka, opky s opanem), někdy i celé fráze (z toho nebude trh, majíce hlavy jifl pod víchy, asté stonky nepřivádí zvonky atd.). Dleflité však je, fle N mcová zachovává i výstavbu v t podle mluvy lidí, zkrátka snaží se ji co nejvíce

¹⁰³ N mcová (1977), str. 116 a 117.

napodobit (š *ŠTy m j pane bofe!*÷ povídala, když komorník ode-el, *Šjakých tu p epodivných kroj a tvá í. Tuhleta paní je zrovna tak ustrojena jako nebofka Hala-ková, dej jí Pánb h nebe. Ta se také nosila na vysokých -palí kách, sukn vyduté, v p li jak by ji bi em p e al a na hlav kokrhel. Její pán byl v Dobru-ee radním pánem, a když jsme tam p icházívali n kdy na pou , vidívali jsme ji v kostele. Chlapci na-i íkali jí Šmaková panenka÷, protofe tak vypadala v t ch sukních a v napudrované hlav , jako když makovi ce p ehrne sukýnky. Povídali, fe je to francouzský kroj. ÷).¹⁰⁴ Na ukázce vidíme, fe se autorce poda ilo skloubit dokonce n kolik rys lidové mlvy ó nejd íve rozpomínání na známou osobu, dále zvolání na za átku výpov di a poté pop ání nebofky (aby jí dal Pánb h nebe). Také N mcová ukázala zálibu lidu ve vlastním pojmenovávání skute ností a tvorb p ezdívek (šmaková panenka÷ atd.), nakonec se v ukázce i objevuje zpráva šz druhé ruky÷ (šfrancouzský kroj÷).*

Karolína Sv tlá ve svém románu zobrazuje n kolik vyprav , v-ichni v-ak mají stejnou funkci ó posunují d j dop edu, tedy obohacují hlavní linii o pot ebné detaily. Pat í sem p edev-ím vypráv ní týkající se Potockých (stárek vypráví Evi ce u kapli ky, mlyná ka vypráví o Potockých kletb , z ehofl se stává samostatný p íb h, Ambrofl vypráví o minulosti rodu).

Výjimkou je n kolik drobn j-ích vypráv ní z úst vedlej-ích postav, která jsou nejrealisti t j-í (st flování si stárka na zadržflování vody sousedem), zkrátka rozmlvy týkající se hospoda ení.

Pak tu jsou je-t promlvy, které bychom mohli nazvat jako moralistické, nebo p iná-ejí mravní poselství a mají tená e pou it o morálce (Evi ka vypráví Tř pánovi, pro te knihy, co jí p iná-ejí).

U Karolíny Sv tlé tedy dochází k ur ité nevyrovnanosti, vedlej-í postavy jsou autentické svou jadrnou mlvou, hlavní postavy jsou v mlv p íli- stylizované. Jsou nositeli dlouhých monolog , kde se vyskytují souv tí, p echodníky, obrazná vyjád ení, fládná opakování (Ambrofl: *š Truchlí-, fe chmury nad tebou se vzná-ejí,*

¹⁰⁴ Tamtéfl, str. 74.

*raduj se, tedy, když jimi probleskuje te modré nebe a t prohívá sluné ko. Nebude to dlouho trvat, neř se nad jeme, odsud mlhy a v try nás zafle nou, sníh zavane zde útulek ná– a ledem k n mu nám zatarasí cestu, mříkem uprchne léto, kterého te zafříváme; ví– tak bezpe n , fle se nám zas vrátí, fle je chce ukrátit?õ)*¹⁰⁵ a jejich promluvy se týkají stavu nitra, morálky, filosofie. Evi ka se nikdy nebaví s Ambrořem o v cech v–edního řivota. Sv tlá lí í p edev–ím du–evní stav hrdin , ímř pokládá základy psychologického románu, jejich promluvy jsou v–ak více abstraktní neř konkrétní, vzdalují se b řné, řité realit . N která mluvní pásma p sobí jako divadelní monology; jsou teatřální, dramatické, expresivní a jsou samostatnými jednotkami v textu (Evi ka: *ř Ó, te tomu rozumím, pro tu je pou–, pro řádná tu nevzniká kv tina, řádné tu ne–veholí ptá e; p íroda je spravedliv j–í neř spravedlnost lidská: v–e řřivoucí na míst tom kletém potla ıla, nechce je ozdobovat.õ*).¹⁰⁶

Stejn jako N mcová, uřřívá v–ak Sv tlá lidových pojmenování (ud lat si zastalku, kandu–e, sutenec, luho– , omrlouzení), ale jsou vlořena do slořitých v t. Lidový sv t je tedy lí en se znalostí prost edí, tená v–ak nepronikne do jeho podstaty, a by se to u románu dalo spí– p edpokládat, nebo je zam en práv na hlub–í pohled do ur ítého prost edí a my–lení postav neř řlánr obraz.

Co se týká p ímých projev lidové slovesnosti, v Babi ce je citováno n kolik písni, r ení, K ířl u potoka tento prvek postrádá.

3. 2 Zobrazení řeny v Babi ce a v Kříži u potoka

3. 2. 1 řena jako milovnice a řena jako mu ce dnice

Zde se dostáváme na pole, které bylo uřl za řivota obou spisovatelek zdrojem jejich nesouladu a lze íci, fle bylo d vodem jejich rozchodu. Pro ob spisovatelky je totiř téma zobrazení milující řeny tématem osobním, tedy vyjád ením vlastní řivotní zku–enosti í filosofie, která je odli–ná. Janá ková se ve své publikaci nov a –iroce v nuje vztahu t chto dvou významných eských autorek (p átelství sester Rottových

¹⁰⁵ Sv tlá (1974), str. 180.

¹⁰⁶ Tamtéř, str. 47.

s N mcovou). Karolínu Sv tlou p edstavuje jako ženu v le a tradi ního rodinného flivota a Bofenu N mcovou jako spontánní a vá-niv milující (š *Kdyfl pak je-t téhofl roku ukon íla Karolína Sv tlá sv j skrývaný p íb h lásky s Janem Nerudou, dala tak praktický výraz své distanci v í citové spontánnosti a smyslnosti, kterými ji zprvu osl ovala, pozd ji pak d sila Boflena N mcová.õ*).¹⁰⁷

Boflena N mcová i Karolína Sv tlá nám p edstavují svými hrdinkami ženu milující, v této oblasti v-ak vidí každá z autorek smysl ženy trochu n kde jinde. Napoví nám ufl samotná kompozice obou d l. N mcová lí í n kolik milujících žen, ale nejvíce se d jem prolíná p íb h Kristly a Míly, jejichfl svatbou dílo kon í. U Karolíny Sv tlé je tomu naopak, lze íci, že svatba Evi ky a Tř pána je po átkem hlavní fabule a román (a fabule) kon í smrtí Ambrofle (Evi íny pravé lásky!) a obrácením Tř pána.

Boflena N mcová chápe lásku jako p írozený cit náleflující lov ku a vidíme, že fládná z hrdinek se mu nebrání, naopak jdou za ním (i za cenu nejisté budoucnosti). Dokonce sama babi ka Kristle tvrdí: *š Milá brachu, coflpak lov k, kdyfl ho hn v, flebravost, láska, neb jakákoli vá-e uchvátí, má tolik kdy, aby se s rozumem radil? Tu chvíli, kdyby po n m bylo, nebude dbát. A cofl je to v-ecko platno, i ten nejdokonalej-í lov k podléhá slabostem.õ*¹⁰⁸ Láska je v-ak také princip, který pom fle p ekonat v-echny p ekáflky (Kristla bude na Mílu ekat, babi ka jde z lásky k Ji ímu za ním a s ním jde do cizí zem).

U Karolíny Sv tlé je naopak láska k milému, zamilovanost zdrojem konfliktu, p ekáflkou, proti nífl Evi ka bojuje svou v lí¹⁰⁹ (v postav Józzy je tato láska vid na negativn a jednostrann). Karolína Sv tlá jako tu špravouõ lásku považuje ob tující se lásku, která v K ífli u potoka jde afl do takové radikality, že milující hrdinka ztrácí milovanou osobu, aby za ni milovala jinou, nemilovanou. Evi ka si sama tento akt p íkazuje (!) ó š *Šmusím Tř pána milovat, a budu ho tedy milovat!÷ Evi ka plna nad-enosti zvolala.õ*¹¹⁰

¹⁰⁷ Janá ková (2007), str. 76.

¹⁰⁸ N mcová (1977), str. 150.

¹⁰⁹ Viz kap. 2. 1. 2

¹¹⁰ Sv tlá (1974), str. 113.

3. 2. 2 Ideál moderní ženy

fienské postavy Babi ky a K ífle u potoka p iná-ejí nový pohled na fenu, obohacují její zobrazení, dávají fen nový význam ve spole nosti a ve vztahu k muffi. fiena není špouzeõ stráflkyní rodinného krbu, šroditelkou národ õ atd., ale stává se muffovou rádkyní, jeho pomocnicí, partnerkou ve smyslu rovnocenné spolupráce, cofl je v souladu s emancipa ními snahami obou spisovatelek.

Bofena N mcová v postav své babi ky (a vlastn í v postav paní kn fny) ukazuje fenu jako harmoniza ní princip ve spole enském m ítku, na tomto poli se s Karolínou Sv tlou shodují ó i její Evi ka urovnává k ivdy, nedorozum ní, staré rány a p sobí mír nejen ve svém novém dom , ale v celé obci. A u ní pomoc muffi platí s plným významem toho slova, nebo v románu se odehrává n kolik situací mezi Evi kou a muffi, ve kterých je jim pomocnicí a rádkyní (Evi ka te noviny stárkovi, Evi ka t -í Ambrofle a motivuje ho, Evi ka jde prosit za Tř pána a dává mu mořnost se polep-it atd.).

Ob autorky také lí í ve svých hrdinkách fenu, která má vlastní, samostatný názor, lze íci, fle se i zajímá o spole enské d ní (babi ka hovo í o setkání s císa em Josefem II., Evi ka vede Tř pána k tomu, aby se postavil do ela obce, te knihy). Také je fena v obou dílech sama svou paní ve smyslu práv my-lenkovém (fládná z hlavních hrdinek není závislá na ur íté osob í tendenci) ó babi ka se nenechá vykolejit panskými manýrami p ítelky dcery Terezky (je hrdá selka), Evi ka se nenechá zviklat Ambroffovým pochybováním o Tř pánov zm n a nakonec je tak silná, fle ho od sebe dokonce zapudí, aby zachovala v rnost manřelovi.

N mcová i Sv tlá tedy p iná-ejí novou mořnost fenina p ínosu, a to práv v jejím aktivním podílení se na dobrém fungování spole nosti, jejich hrdinky jsou inorodé, zodpov dné, estné, spravedlivé a povzbuzením a hlavn p íkladem svému okolí.

Nelze v-ak opomenout i roli feny p edev-ím jako manřelky a matky. Toto téma lze u Boffeny N mcové nahlířet z n kolika úhl pohledu. Jeden p ípad p edstavuje hlavní postava, babi ka, která p edev-ím vytvá í domov na Starém b lidle. D ti ji mají dokonce rad ji neř vlastní maminku, jak je vid t nap . na t inácté kapitole, kde

na filipojakubský ve er d ti teskní, fle ufl budou muset chodit do –koly (*š pravila Barunka, Šjen po vás, babi ko, se mi bude stýskat, fle celý den vid t se nebudem!-õ*).¹¹¹ Také práv babi ka má velký vliv na duchovní vývoj d tí (vede je k vlasteneckému my-lení a k dobrot), ne jejich maminka. Dal-í druh mate ství p edstavuje paní Pro-ková, která se stará o své d ti, ale šv-ednostiõ p enechává babi ce, aby mohla být více platná na zámku, je to tedy druh moderní, zam stané fleny.

Karolína Sv tlá v tomto sm ru má pouze jeden model matky a manflky ó Evi ku, která se poctiv stará o domácnost, pozd ji i o dít , ale kdyfl dochází ke katarzi, své dít sv uje své p stounce mlyná ce a z stává se Tŕ pánem sama. Není v-ak pochyb o tom, fle se své dceru-ky vzdává s nejev t-ím sebezap ením (*š Najednou k ikla Tŕ pánova fena tak hlasit a zoufale, jako by jí byl náhle prsa me em proklál, a vrhající se náruffiv na svoje dít , po ala s divokou, -ílenou láskou líbat jeho tvá , ruce, noffky. ó Bylo rozhodnuto!õ*).¹¹² Evi ka si zde nevybírá mezi zam stnáním a d tmí, ale prod lává boj rozhodnutí se mezi láskou k muffi a láskou k dít í.

V Babi ce nedochází k tak prudkým konfrontacím a st et m ó hrdinky se musí vzdát špouzeõ domova, kdyfl jdou za svým milým (babi ka, Viktorka). V Babi ce vztahy probíhají p irozen , v harmonii, tedy i vztah babi ky a dcery Terezky, d tí a matky, Terezky a manfla, babi ky a zet atd.

3. 3 Sociální otázka v Babičce a v Kříži u potoka

Jak ufl bylo e eno d íve, není u Babi ky ani u K íffe u potoka sociální otázka hlavním zobrazovaným tématem. V celé tvorb obou autorek v-ak má sociální otázka odli-né místo. N mcová se spole enskými rozdíly, postavením d lník a sedlák zabývala celý flivot, a fle v Babi ce toto téma není tolik patrné i vyhrocené jako v jiných jejích dílech, sv d í o autor in prostém zám ru díla vzpomenout na milovanou babi ku, na tu, která šale neum elaõ.

¹¹¹ N mcová (1977), str. 142.

¹¹² Sv tlá (1974), str. 146.

Karolína Sv tlá sice vnímala společenské rozpory a nebyly jí lhostejné, její pohled však směřoval hlouběji do lidského nitra a tedy nezabývala se tolik otázkou ideální lidské pospolitosti jako spíše otázkou osobní morálky jedince i společnosti. Kříž u potoka je v souladu s autoriným pojetím zmínované problematiky. Nevybojuje v tomto směru z tvorby (jako Babicka u Němcové), spíše je prototypem autorině zobrazení tohoto tématu.

Němcová i Sv tlá nepředkládají v obou dílech přímo představu určitého ideálního společenského zřízení s jeho právními a hospodářskými pravidly, ale obě usilují o určitou ideálnost a vyřešení současného stavu určité společnosti o zde typu vztahů rodinného i osobního. V Babice se řeší vztah Kristly a Míly, který je ohrožen mstou panského sluhy, postavení rodiny Kudrnových, manželství Hortensie, které není řádoucí kvůli nerovnosti, všechny tyto komplikace se však týkají nesouladů daných společenskou hierarchií, což u Karolíny Sv tlé není.

Zatížení rodu Potockých kletbou, které je v Kříž u potoka pramenem všech problémů, je jev, který se týká pouze členů jedné rodiny a není dán řádnou sociální nerovností. Také další komplikace spojené se třetím pánem jsou pouze důsledky kletosti rodu. Dále se v románu nevyskytuje řádná společenská hierarchie jako v Babice, v Kříž u potoka spolu jednájí všichni jako rovný s rovným (pro třetí pána nehraje roli, třeba pobožnice Mařka je obyčejná chudá selka, to samé platí u Evě, vzal by si ji, i kdyby nic neměla). Důležitou roli hraje pouze mravní bezúhonnost, která je zkoumána nejpodrobněji ze všech vlastností Lovky (u Mařky Holých je mnohem více pozornosti věnováno popisu právě jejího charakteru než popisu vzhledu.).

U Bofeny Němcové se sociální téma objevuje. Přestože zde není prvořadým zájmem autorky, je zde obsaženo jako nutná součást venkovského světa, možná též kvůli spisovatelině soucítivosti s venkovským a chudým lidem a jejímu bystrozraku, kterým pronikla situace těchto lidí, jejich životní situaci rozuměla (sama znala utrpení a fláky pramenící z materiální chudoby).

Karolína Sv tlá používá společenské konflikty, když ufl se v díle objevují, pouze jako důvod vzniku dramatické situace (tak je tomu například u Józky, její rodina byla zatížena přílišným lakomstvím otce, který dělal celou rodinu, i u postavení se sedlákovi proti

Tě pánovi, což je nutné pro obrácení Ambrofle). A nakonec se ani nedozvíme, jak to dopadlo s chalupníky a sedláky a se Tě pánovými reformami. Pro Sv tlou je pot ebné pouze to, že se Tě pán vyplatil díky Ambroflovi pen z m z dluh a poté se p est hoval i s Evi kou a dcerkou na dolanský mlýn.¹¹³

N mcová a Sv tlá se tedy li-í svou fivotní zku-eností a zám rem d l. Boflena N mcová lí í fivot své babi ky, jednoho z nejlep-ích lidí, které kdy v fivot asi poznala. Její babi ka je osoba, která p sobí svému okolí dobro, vychází dob e i s vrchností, která ufl sama dobrá (*š Švldycky to ikám, fle má [paní kn flna] dobré srdce, žzvala se myslivcová. ŠKdykoliv sem p ijede, vfldy se ptá, co d lají d ti, a malou Anu-ku políbí na elo. Kdo má d ti rád, je dobrý lov k. Ale to sluflebnictvo ji rozná-í, jako by kdovíjaká byla. ž*),¹¹⁴ s babi iným nasm rováním a radou dokáfle skute n urovnávat spole enské nespravedlnosti.

Karolína Sv tlá lí í záchranu rodu Potockých, který d íve byl prosp -ný svému okolí jak duchovn , tak hmotn svou léka skou pomocí. Hlavní je v-ak pro ni Evi ina heroická ob , která vede k nastolení minulého stavu tím, že Tě pán se obrací a stává se osobností, která spojuje sousedy a otevírá dolanský mlýn -ír-ímu okolí, jeho dobré iny jsou v-ak zmín ny pouze povrehn , jsou afl ve stínu Evi ina inu. Tento spole enský p ínos Tě pána je tedy afl d sledek jeho obrácení, které je hlavním obsahem románu, Babi ka je naopak napln na dobrými iny a radami babi ky, která je spole ensky aktivní a inorodá sama o sob .

Tímto se dostáváme k N mcové ideji, k její ví e, že dobrý lov k m fle zm nit své okolí, což je dal-í rys N mcové zam enosti na -ír-í, spole enské téma, zatímco Sv tlá své hrdiny nechává v-e proflívat pod úhlem osobním ó v-e se týká pouze lásky. O Evi ce sice víme, že plní pe liv své povinnosti, ale jinak její pole p sobnosti zahrnuje pouze vztah ke Tě pánovi a Ambroflovi. M ní tedy sice dv osoby k lep-ímu, ale protože k nim má hluboký vztah ó ke Tě pánovi jako vykupitelka, Ambrofle miluje. V K ífi u potoka se v-ak u Evi ky neobjevuje obecná,

¹¹³ Sv tlá (1974), str. 213.

¹¹⁴ N mcová (1977), str. 50.

prostá prospěšnost okolí, tento prvek je patrný pouze u mlynářky, Evičky
přistavky, která nechává mlýn otevřený pro nocování vandráků.

Závěr

V bakalářské práci jsme se zabývali rozbořením dílů dvou významných českých spisovatelek 19. století, Boženy Němcové a Karolíny Světlé.

Na základě vytyčených témat, která jsme sledovali na Babičce a Kříž u potoka, jsme došli k několika závěrům.

Obě díla zobrazují svět venkovského lidu, množství užitých lidových prvků se vrací na základě stylu autorek. Božena Němcová, užívajíc metody realismu, podrobně a autenticky líčí život na venkově s jeho prostředí (např. bydlení a vybavení domu), zvyky, způsobem myšlení, mentalitou lidí atd. Zobrazení venkovského života je i hlavní fabule díla.

Karolína Světlá v zobrazení venkovského lidu pracuje jako romantická spisovatelka. Lidové zvyky a prostředí venkova užívá jako kulisu, hlavní je pro ni děj a vylíčení vnitřního konfliktu hrdin. Některé pasáže, které jsou pro hlavní fabuli méně důležité, však obsahují větší podíl lidovosti a jsou velmi autentické.

fienské téma, tedy postavení ženy ve společnosti a její milostný život, je pro obě autorky velmi důležité, jejich hlavní hrdinky a nositelky jejich myšlenek jsou ženy. Spisovatelky se příliš nevěnují v zobrazení úlohu ženy, obě vidí ženu jako schopnou, čestnou a potěbnou pomocnici muže a mírotvárnou a nepostradatelnou přítelkyni v životě společnosti.

Němcová a Světlá se vrací k pojetí lásky. Božena Němcová zobrazuje lásku ženy (Kristly, Babičky, Hortensie) jako dobrou moc, která vědomě a pro ni má smysl vědomě podstoupit (Viktorka). Její ženy však neznají absenci lásky, vzdání se této životodárné síly.

Karolína Světlá naopak vidí pravou velikost lásky ve schopnosti se obětovat a vzdát se sebe sama ve prospěch záchrany nějaké osoby či společnosti. Její hlavní hrdinka (Evička) tuto oběť dokonce cítí jako své poslání a sama si ho dobrovolně volí u sebe.

Vý-e nejl lásku klade Sv tlá moflnost lov ka ud lat n co velikého a dobrého, lásku chápe pouze jako vá-e , jako sílu, kterou je nutno ovládnout, a zobrazuje ji pouze v zúfieném smyslu jako vztah mezi muflem a flenou.

Boflena N mcová v-ak v Babi ce ukazuje mnoho podob lásky. Samoz ejm nejviditeln j-í je milenecká, ale objevuje se zde i láska babi ky k d tem, láska rodi k d tem, láska (i soucit) pana myslivce k Viktorce, láska mezi lidmi (bratrství), láska lov ka k p írod (v ze a smrk). Na p íb hu v zn a Viktorky je nakonec i ukázáno, co se m fle stát s lov kem, který není milován.

Sociální otázka je op t pro ob autorky zobrazované téma, míra jeho p ítomnosti v dílech je v-ak dána v závislosti na zám ru autorek. Boflena N mcová i Karolína Sv tlá v Babi ce a v K ífí u potoka nepovařlovaly toto téma za prvo adé. N mcová vzpomíná na svou babi ku, Sv tlá zobrazuje svou flivotní zku-enost. Pro N mcovou je v-ak toto téma d leflité a celý flivot se jím zabývala, v drobných detailech tedy do díla proniklo. e-ení sociální nerovnosti nachází ve vzájemném p átelství mezi lidmi a ve spravedlivém jednání -lechetného správce spole nosti (knífle).

Karolína Sv tlá se sice tímto tématem zabývala, ne v-ak tolik, aby získalo p evahu nad jejím etickým konfliktem, to je vřdy jádro fabule spisovatel iných román , tedy i K ífle u potoka. Sociální problémy v-ak nepomíjí, zobrazuje je pro dokreslení d je, n kdy pro dotvo ení zápletky. Jako harmonizující prvek ve spole nosti povařluje výjime ného jedince, který je schopen se ob tovat pro blaho ostatních.

Boflena N mcová a Karolína Sv tlá se li-í i ve stylu psaní. Boflena N mcová krásným jazykem popisuje detaily ze flivota a svou humánní ideou vytvá í laskavý sv t, který v realit postrádala.

Karolína Sv tlá pí-e barvit j-ím, ale sloflit j-ím jazykem. Sv t, který vytvá í, je expresivní a romanticky domy-lený. Jádrem zobrazovaného konfliktu je v-ak vřdy její osobní zku-enost ob tované lásky.

Seznam použité literatury

Primární literatura

N MCOVÁ, Bofena. *Babi ka: obrazy venkovského života*. 11. vydání. Praha: Albatros, 1977. 206 s.

SV TLÁ, Karolína. *K řflu potoka*. 4. vydání. Praha: Odeon, 1974. 213 s.

SV TLÁ, Karolína. *Vesnický román*. 1. vydání. Praha: eskoslovenský spisovatel, 1973. 213 s.

Sekundární literatura

ECH, Leander. *Karolína Sv tlá: obraz literárn -historický*. Tel : E. Tělc [1907]. 198 s.

HE TOVÁ, Jaroslava. *Realismus*. In VLA TĚN, TĚ pán a kol. *Slovník literární teorie*. 2. vydání. Praha: eskoslovenský spisovatel, 1984. s. 308.

JANÁ KOVÁ, Jaroslava. *Bofena N mcová: P íb hy-situace-obrazy*. 1. vydání. Praha: ACADEMIA, 2007. 309 s. ISBN 978-80-200-1574-7.

JANÁ KOVÁ, Jaroslava. *P íb h tajemného psaní: O pramenech a genezi Babi ky*. 1. vydání. Praha: AKROPULOS, 2001. ISBN 80-7304-015-8. 157 s.

JANÁ KOVÁ, Jaroslava.; LEHÁR, Jan a kol. *eská literatura od po átk k dne-ku*. 2. vydání. Praha: Lidové noviny, 2006. ISBN 80-7106-308-8 (IV). s. 275 ó 281.

MAZLOVÁ, V ra. *K řflu potoka: literárn estetický rozbor*. 1. vydání. Praha: J. R. Vilímek, 1946. 56 s.

MUKA OVSKÝ, Jan. *Bofena N mcová*. 1. vydání. Brno: Rovnost, 1950. s. 33.

NOVÁK, Arne. *Stru né d jiny literatury eské*. 4. vydání. Olomouc: R. Promberger, 1946. 818 s.

KOPYSTJANSKA, Nonna. *Formy a funkce retrospektivních narativních vsuvek v Babi ce Bofeny N mcové*. In PIORECKÝ, Karel. *Bofena N mcová a její Babi ka: Sborník p ísp vk z III. kongresu sv tové literárn v dné bohemistiky Hodnoty*

a hranice. 1. vydání. Praha: Nakladatelství české akademie v d, 2006. s. 166 ó 177. ISBN 80-85778-53-X.

POHORSKÝ, Miloš. *Dílo Karolíny Světlé*. In SVĚTLÁ, Karolína. *Vybrané spisy, svazek I. Ještě dské povídky*. 2. vydání. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1955. s. 5 ó 32.

POHORSKÝ, Miloš. *Karolína Světlá*. In POHORSKÝ, M. a kol. *Dějiny české literatury III: Literatura druhé poloviny devatenáctého století*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství české akademie v d, 1961. s. 120 ó 138.

EPKOVÁ, Marie. *Vypravěská umění Karolíny Světlé: k proměně námětu a tvaru její ještě dské prózy*. 1. vydání. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1977. 293 s.

ŠPIŠÁK, Josef. *Ještě dské povídky Karolíny Světlé*. In SVĚTLÁ, K. *Vybrané spisy, svazek I. Ještě dské povídky*. 2. vydání. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1955. s. 513 ó 531.

ŠPIŠÁK, Josef. *Karolína Světlá*. 3. vydání. Praha: Melantrich, 1980. 407 s.

TÁBORSKÁ, Jiřina. *Bořena Němcová: Babička*. In ZEMAN, Milan. *Rozum a literatura I: Interpretace základních děl české literatury*. 1. vydání. Praha: SPN, 1986. s. 97 ó 104.

TÁBORSKÁ, Jiřina. *Povídka*. In VLAŠÍN, Petr a kol. *Slovník literární teorie*. 2. vydání. Praha: Československý spisovatel, 1984. s. 288.

TILLE, Václav. *Bořena Němcová*. 5. vydání. Praha: Druflstevní práce, 1939. 393 s.

VLEK, Jaroslav. *Z dějin české literatury*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, vedy a umění, 1960. 781 s.

VODIČKA, Felix. *Cesty a cíle obrozenecké literatury*. 1. vydání. Praha: Československý spisovatel, 1958. 362 s.

VODIČKA, Felix. *Bořena Němcová*. In VODIČKA, Felix a kol. *Dějiny české literatury II: Literatura národního obrození*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství české akademie v d, 1960. s. 567 ó 598.